

Рівненський державний гуманітарний університет
Філологічний факультет
Кафедра стилістики та культури української мови

Дипломна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра

**ЗОБРАЖАЛЬНО-ВИРАЖАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ
СТУСА**

Виконала студентка VI курсу групи У-61
спеціальності 014 Середня освіта.
(Українська мова і література)
Шершун Богдана Василівна

Керівник – канд. філол. наук, в. о. доц.
Мушировська Наталія Володимирівна
Рецензент – канд. філол. наук, доц.
Шийка Світлана Володимирівна

Рівне 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ОСОБЛИВОСТІ СТИЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ	6
1. 1. Художній текст як джерело стилістичного дослідження.....	6
1. 2. Зображально-виражальні засоби як основа образності та експресивності поезії.....	13
1. 3. Поезія Василя Стуса в контексті стилістичних досліджень.....	19
Висновки до I розділу	25
РОЗДІЛ II. СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ЗОБРАЖАЛЬНО- ВИРАЖАЛЬНИХ ЗАСОБІВ У ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ СТУСА	29
2. 1. Стилiстична роль символу у творчостi В. Стуса.	29
2. 2. Стилiстична роль метафори у поезiї В.Стуса.....	39
2. 3. Стилiстична роль епiтетiв i порiвнянь у поезiї В. Стуса	59
Висновки до II розділу	56
РОЗДІЛ III. ВИВЧЕННЯ СТИЛІСТИЧНИХ ФУНКЦІЙ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ У ШКОЛІ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ СТУСА)	59
3. 1. Лiнгводидиктичнi засади вивчення стилiстичних функцiй мовних одиниць у старших класах (на матерiалi поезiї В. Стуса).....	59
3. 2. Система вправ для вивчення функцiй лексичних одиниць у художньому тексті (на матерiалi поезiї В. Стуса).....	66
Висновки до III розділу	69
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	83

ВСТУП

Літературна творчість Василя Стуса, видатного українського поета і громадського діяча, є єдиним з визначальних явищ в сучасній українській літературі. Його поезія глибоко пронизана філософським змістом, багата на емоції, має неповторні зображально-виражальні особливості. У зв'язку з цим виникає необхідність аналізу зображувально-виражальних характеристик поезії Василя Стуса, його поетичної картини світу та виявлення унікальних аспектів його поетичного стилю.

За визначенням В. А. Кухаренка, стиль автора визначається різноманітними засобами актуалізації дійсності, що використовуються на різних рівнях художньої структури. Це означає, що стиль виявляється через численні мовні засоби, які впливають на формування художньої структури твору.

Українські дослідники зробили чималий внесок у вивчення різних аспектів стилістичної структури поезії В. Стуса, досліджуючи різні аспекти мовних засобів, що формують художню структуру твору. Їхні дослідження доповнюють наше розуміння стилю Василя Стуса та допомагають розкрити його унікальність та естетичне значення. Наприклад, Д. Данильчук у своїх працях аналізує риторичні прийоми, використані Василем Стусом, що допомагають створювати особливий стиль та емоційний звучання його творів. А. Загнітко досліджує використання образності та метафори у творчості Стуса, що сприяє формуванню його художнього стилю. Л. Офіренко вивчає синтаксичні особливості поезії Василя Стуса, які впливають на його стиль та спосіб вираження.

Наше дослідження має на меті провести докладний аналіз ліричних творів Василя Стуса з особливим акцентом на зображально-виражальні засоби. Ми прагнемо вивчити різноманітність та особливості мовних засобів, які використовує поет, для передачі своїх почуттів, думок та образів. Окрім того, наше дослідження включатиме життєвого контексту самого поета. Цей

аналіз дозволить нам краще розуміти зв'язок між мотивами, які присутні в ідіостилі Василя Стуса, його особистими досвідом та соціальним контекстом.

Актуальність теми дослідження обумовлена впливом Василя Стуса на розвиток української поезії. Вивчення зображально-виражальних особливостей його творчості допоможе краще зрозуміти та оцінити його внесок у розвиток української літератури та розкрити нові перспективи мовознавчих досліджень. Такий аналіз може сприяти глибшому осмисленню стилістичних традицій, що перетиналися у творчості Василя Стуса, та виявленню зв'язків з іншими поетичними текстами.

Мета дослідження: аналіз особливостей зображально-виражальних засобів у поезії Василя Стуса як засобів формування індивідуальної стилістичної манери автора.

Завдання дослідження:

- схарактеризувати особливості художнього тексту як джерела стилістичного дослідження;

- визначити функціонально-стилістичне призначення зображально-виражальних засобів у художньому тексті та описати основні напрямки стилістичних досліджень поезії В.Стуса;

- дослідити функції символу та алегорії, метафори, епітетів і порівнянь у поезії В. Стуса;

- схарактеризувати лінгводидактичні засади вивчення стилістичних функцій лексичних одиниць на уроках української мови у старшій школі та запропонувати систему вправ для вивчення функцій лексичних одиниць у художньому тексті (на матеріалі поезії В. Стуса)

Об'єкт дослідження: поетичні твори Василя Стуса.

Предмет дослідження: функції зображально-виражальних засобів у поезії В. Стуса.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань було використано такі методи: описовий метод, метод стилістичного аналізу,

елементи семантичного, контекстуального аналізу, порівняльний аналіз та інші.

Джерело дослідження: картотека прикладів зображально-виражальних засобів на основі поетичних збірок поета.

Наукова новизна дослідження полягатиме в комплексному аналізі функцій зображально-виражальних засобів поезії Василя Стуса та виявленні їх стилістичної ролі у створенні художніх образів його поезії.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що висновки та узагальнення дослідження можуть сприяти більш глибокому та детальному розумінню лексико-стилістичних особливостей поезії В. Стуса, функцій зображально-виражальних одиниць у мові художніх творів автора як засобу вираження його ідіостилю.

Практичне значення роботи. Результати дослідження можуть бути використані під час укладання матеріалів для спецкурсів і семінарів для студентів філологічної спеціальності вищих навчальних закладів, у шкільному курсі рідної мови та при написанні наукових робіт, статей.

Апробація. Окремі положення бакалаврського дослідження представлені у статті Шершун Б. В. Художність поетичного тексту як джерело стилістичного дослідження. Лінгвістичні студії молодих дослідників: Збірник наукових праць. Рівне: РДГУ. Вип. 13.2023. С. 120–136.

Структура дослідження відповідає його меті і завданням і складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаної літератури та списку використаних джерел (разом з джерелами 63 позиції).

Загальний обсяг роботи становить 78 сторінок (з них 72 сторінки основного тексту).

РОЗДІЛ I. ОСОБЛИВОСТІ СТИЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ

1. 1. Художній текст як джерело стилістичного дослідження

Принципи лінгвостилістичного аналізу художнього тексту є одним із напрямів сучасної стилістики, підходи до якого потребують подальших узагальнень. Провідні лінгвісти наполягають на важливості розгляду мови художнього твору з позицій стилістичної інтерпретації, адже основною метою лінгвостилістичного аналізу є розгляд художнього тексту як організованої системи мовних засобів, що відображає певний ідейно-тематичний, образний і естетичний зміст.

Тлумачення художнього тексту з урахуванням стилю потребує чіткого означення низки найважливіших теоретичних понять, зокрема таких, як художній стиль, структура художнього стилю та визначення основ стильового прочитання художнього тексту. Потребують більш детального розгляду основні моделі лінгвістичного аналізу, які слугують базою для лінгвостилістичного тлумачення художнього тексту. У нашій роботі будемо намагатися з'ясувати поняття художності поетичного тексту як мистецтва слова і водночас системи загальнолюдських етичних і естетичних цінностей, відображених у ньому, як джерела стилістичного дослідження.

Художні тексти завжди викликають особливий інтерес серед дослідників мови та стилістики, адже вони є витворами мовного мистецтва, де слова переплітаються з емоціями та ідеями, створюючи унікальну мовну картину світу. Саме тут виявляється неабияка різноманітність та вишуканість мовних засобів, що їх використовують автори для досягнення своїх творчих цілей.

Однією з ключових причин, чому художні тексти вважаються надзвичайно цікавими об'єктами для стилістичного дослідження, є їхній потужний вплив на читача. Тексти такого характеру вміло використовують

мову як знаряддя виразності, дозволяючи авторам не лише передавати інформацію, але й викликати емоції, викривати глибокі філософські міркування та прихований зміст.

Особливості художнього тексту, що роблять його унікальним у контексті мовної експресії, можуть виявлятися на різних рівнях. По-перше, це багатство стилістичних прийомів, фігур мови та образності, які додають мовленню авторської індивідуальності та сприймаються читачем як мистецький витвір. По-друге, це глибина смислового наповнення, яка розкривається завдяки вдумливому вибору слів та їх майстерній комбінації.

Необхідно також враховувати взаємодію художнього тексту із соціокультурним контекстом, що надає йому додаткового шару значень та можливостей для стилістичного аналізу. Такий підхід дозволяє розкрити глибші рівні взаємодії автора із суспільством, відобразити його ставлення до актуальних питань чи культурних тенденцій.

Отже, обрання художнього тексту для стилістичного дослідження обумовлене не лише його мовною складністю, але і вмінням автора виражати глибокі емоції та ідеї через засоби мовлення. У цьому контексті, аналіз стилістики художнього тексту стає захопливим шляхом розкриття та розуміння творчого потенціалу мови.

Предметом розгляду стилістики є, зокрема, художній текст як єдине ціле з урахуванням образного змісту мовних одиниць, їх жанрової своєрідності. Використання письменником мови при вираженні певного змісту художнього твору є предметом стилістичної інтерпретації, оскільки дослідження значень мовних одиниць, що утворюють собою об'єктивну реальність, в якій розгортається ідейно-образний зміст, що відображається у відмінній від інших словесних творів формі, і створює неповторну оригінальність твору.

Поетичний текст належить до найдавніших та найбільш поширених жанрів у літературі, метою якого є спонукати читача до роздумів, пошуків споріднених думок, висловлення емоційних реакцій та увиразнення уяви.

Кожен поетичний твір є відзеркаленням емоцій, думок, переживань, ідей та просто особистості його творця – автора, що передається читачеві через систему створених автором художніх образів як засобу пізнання та відображення навколишньої дійсності в естетичній формі художнього тексту.

Початок формування основ лінгвостилістичного аналізу художнього тексту було закладено у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників. Французький лінгвіст Е. Бенвеніст запропонував методи дослідження інформативних і стилістичних можливостей мовних одиниць у художньому тексті. Схема аналізу Е. Бенвеніста здійснюється від фонологічного рівня через морфемний, морфологічний до лексичного і синтаксичного, від слова, речення, контексту до цілого тексту [30, с. 60]. Чимало статей і монографій з лінгвостилістики з'явилося в Україні: роботи І. К. Білодіда, І. Є. Грицютенка, В. І. Перебийніс, О. П. Воробйової, С. Я. Єрмоленко, І. І. Ковалика, Л. І. Мацько, В. І. Карабана, М. А. Жовтобрюха, С. І. Походні, Т. В. Радзівеської, Л. А. Білітюк, С. І. Сотникової, Р. П. Зорівчак, К. Я. Кусько, Л. В. Бублейник, А. М. Науменка, О. О. Селіванової та інших.

Стиль і художній стиль – два терміни, які найчастіше вживаються в наукових джерелах щодо художньо естетичних аспектів літературного твору. Як зазначають мовознавці, досі в лінгвістичній стилістиці немає єдиного усталеного і загальноприйнятого визначення стилю, хоча спроб визначення його є багато. Цей факт зумовлений тим, що поняття стилю багатопланове і може визначатися за кількома критеріями різного порядку [31, с. 142]. Визначення стилю як лінгвістичного поняття стосується вузької і конкретнішої сфери, ніж визначення стилю як загальносеміотичного поняття (стиль – символічно значима властивість людської діяльності), а саме: мови як системи; мовної діяльності; мовців як суб'єктів і об'єктів мовної діяльності та текстів і висловлень як продукту мовної діяльності. У своєму визначенні М. Брандес, наприклад, розмежовує два лінгвістичні поняття стилю: стиль «як тип обробки мови, тип надання мові форми» і «стиль як

механізм функціонування мови» [31 с. 143]. Перше визначення можна співвіднести з описовим стилем, друге – з функціональним.

Д. Наливайко обґрунтовує таке бачення стилю: «До сутності поняття стилю належить питання про художню закономірність у доборі й поєднанні елементів твору, що породжують єдність, котра сприймається як необхідність, як утілення внутрішнього художнього закону» [34, с. 17]. Там, де відсутня ця закономірність, цей внутрішній закон, що добирає й ладнає компоненти твору, там немає стилю. Д. Наливайко ще дає таке визначення стилю: «Стиль – це не сама форма, не «синтез форм», а формотворче начало, певний внутрішній закон художньої творчості, що визначає ритм і композицію, характер образотворчості й інтонацію, всю своєрідність «художньої мови» творів, котра, як відомо, не зводиться до мовно-стилістичних засобів, а включає й «надмовні» елементи» [34, с. 8].

Актуальним питанням сучасної науки є методологія вивчення художнього стилю твору. Для з'ясування цього потрібно виокремити поняття структури стилю, тобто внутрішнього механізму стилетворення (структура (лат. *structura*) – побудова, розміщення, порядок). Структурні елементи стилю, носії стилю (характер асоціацій письменника, домінування певного виду тропів, типів композиції, фабульно-сюжетні особливості, конструювання часопростору художнього світу митця) дають ключ до стилю конкретного твору певного автора.

Тлумачення художнього стилю як художнього закону тексту увиразнює сприймання форми художнього твору такою, що залежить від його змісту, відповідає змістові, увиразнює зміст. Водночас виявляється художній закон тексту: зовнішня форма твору увиразнює смислові його надра. Текст усвідомлюється як складне діалектичне цілісне утворення.

Слово існує в системі, проте воно живе і працює в контексті, де воно входить у мережу взаємопов'язаних, взаємозалежних мовних засобів, передаючи думки, почуття, емоції. У певному контексті нейтральне слово як

елемент цілого набуває додаткових нюансів значення і стає стилістично маркованим.

Зміст твору, його ідея й проблематика, образна система, особливості твору тісно пов'язані з питанням стилю. Мірилом досконалості мистецького твору є рівень його художності. У мистецькому творі виділяємо зміст і форму. Межі між змістовими і формальними складниками, як знаємо, надто умовні й нечіткі. Проте такий поділ необхідний для ефективного осмислення твору. Важливість змісту зумовлюється значенням тих явищ життя, які досліджуються у ньому, значенням для тих ідей людини, які в ньому розкриваються. Але важливий зміст належним чином сприймається читачем лише тоді, коли буде розкритий, втілений у досконалій і відповідній йому формі. Отже, художність – це мистецька якість твору, яка виникає у гармонійному поєднанні важливого змісту і відповідної йому досконалої форми. Лише той твір, у якому існує повна відповідність поміж усіма його складниками, існує гармонія, організована ідейним змістом, можна назвати високохудожнім.

Художність як серцевина літературного твору іноді зумовлює і шлях його вивчення, тобто аналіз. Аналіз тексту – це його осмислення, розгляд складових елементів, визначення тем, ідей, мотивів, способу їх образного втілення, а також дослідження засобів створення образів. Інакше кажучи, це розкриття художності тексту. Передумовами успішного аналізу твору є: добре знання теоретичних основ аналізу; досконале володіння навичками виділяти й досліджувати всі складники змісту та форми; розуміння закономірностей взаємодії їх; відчуття естетичної природи слова; наявність у того, хто аналізує, філологічних здібностей; добре знання тексту. Лише за цими умовами копітка аналітична робота з твором буде винагороджена радістю відкриттів, естетичною насолодою.

Художність поетичного твору є одним із ключових аспектів, на які звертають увагу літературознавці та читачі. Поетичний твір є художнім текстом, в якому автор за допомогою стилістичних засобів втілює свої ідеї,

почуття, думки та світогляд у художній формі. Художність твору готова передати поетичне бачення світу, надаючи йому естетичну та емоційну сутність [2, с. 21].

Для стилістичного дослідження важливо звернутись до особливостей художнього стилю поетичного твору. Сама художність передбачає використання в ньому літературних прийомів, образотворчих засобів, мовних фігур та інших стилістичних елементів. Аналіз художніх особливостей допоможе з'ясувати індивідуальний стиль автора, виявити його авторські наміри та розкрити глибину поетичної думки. У стилістичному дослідженні художнього твору вивчаються такі аспекти, як образність, метафоричність, символіка, вживання епітетів, порівнянь, ритміка, риторичні засоби тощо.

Аналіз художньої мови та стилістичних особливостей дозволяє поглиблено дослідити інтенції поета та його поетичну майстерність, а також з'ясувати, як він передає свої почуття та емоції. Художність поетичного твору може бути предметом вивчення як у контексті окремого твору, так і в порівнянні з іншими творами того ж автора чи інших поетів. Стилiстичний аналіз художніх особливостей розкриває внутрішній світ та творчий підхід поета, виявляє його унікальність та внесок у літературну скарбницю. Таким чином, художність поетичного твору є значущим джерелом для стилістичного дослідження, яке дозволяє збагатити розуміння літературного твору та особистості автора, а також розкрити красу та багатство поетичної мови [4, с. 171].

Таким чином, осмислення будь-якого поетичного тексту вимагає його системного аналізу з посиленням на наближення до авторського задуму. Аналіз поетичного тексту – це складний процес, що включає ретельні дослідження лексичних, синтаксичних, стилістичних, ритмічних та звукових характеристик твору.

Системний аналіз розглядає поетичний текст як цілісне утворення, де кожний елемент має вплив на інші, створюючи єдину поетичну картину. Цей підхід дозволяє наблизитися до авторського задуму та розкрити глибинний

зміст твору, його естетичну та емоційну сутність. Під час системного аналізу дослідник розглядає змістові зв'язки між ідеальними елементами поетичного твору, досліджує їхню взаємодію, що розширює складні конотації та підтексти. Системний аналіз дозволяє зрозуміти використання художніх прийомів та мовних засобів автором для досягнення певного ефекту та змістового наповнення твору. Аналіз звукових та ритмічних характеристик допоможе розкрити вплив звукової організації тексту на сприйняття поетичного образу та емоційного змісту твору. Осмислення поетичного тексту через системний аналіз допоможе розкрити багатогранність та глибину художньої творчості, підкреслити вплив мовних засобів на формування індивідуального стилю автора.

Відповідно до дослідження М. Кагана та Г. Гуковського, художність проявляється у надсумарності цілого, коли воно має свій унікальний зміст, що не зводиться просто до суми змісту окремих елементів, з яких складається художнє ціле [4, с. 17]. Це означає, що художній твір має свою унікальну цільність і особливий зміст, який не може бути просто зведений до суми окремих елементів, які його складають. Ця унікальність і цільність художнього твору виникає у тому, як автор об'єднав індивідуальні елементи, такі, як зміст, форма, стиль, образи та ідеї, в єдине художнє ціле. Таким чином, художність твору виходить далеко за рамки простого додавання окремих складових частин, а створює щось більше, ніж просто сума їх частин. Цей підхід до художності дозволяє зрозуміти, що кожен художній твір має свою унікальну внутрішню логіку, яка розкриває глибинний зміст і сприйняття твору. Це може бути досягнуто через майстерне поєднання різних стилістичних і змістових елементів, які допомагають створити особливий ефект на читача чи глядача.

1. 2. Зображально-виражальні засоби як основа образності та експресивності поезії

Художні засоби або зображально-виражальні засоби, є сукупністю прийомів, якими поет досягає своєї мети – створює художньо-естетичну цінність. Оскільки митець відображає певний світ та виражає своє ставлення до нього, художні засоби допомагають йому досягти цієї мети. Ці засоби становлять базову основу художнього мовлення та допомагають створити нову художню реальність, яка має естетичні критерії та є рівновеликою будь-якій реальності довколишнього світу.

Художні засоби дозволяють поету не тільки відображати реальність за допомогою міметичних принципів, а й виражати свої духовні цінності, що спонукає його розкриватися за ідеалами краси та істини. Засоби, які включаються до художніх засобів, включають тропи (такі як епітет, порівняння, алегорія, гіпербола, перифраз, символ, оксиморон, літота, метонімія тощо), стилістичні фігури (повтор, градація, паралелізм, інверсія, еліпс тощо), принципи фоніки (інструментація, звуконаслідування, анафора, епіфора тощо), а також формотвірні засоби кожного роду літератури (сюжет, композиція, портрет, пейзаж, інтер'єр, монологи, діалоги персонажів, мова оповідання та автора). Відповідно до контексту художні засоби можуть виконувати різні функції і розглядатися на різних рівнях структури художнього твору .

Вони можуть створювати характери та художню типізацію, або ж надавати унікальність твору і демонструвати талант художника. Таким чином, художні засоби виступають як майстерні прийоми, які допомагають реалізувати його художнє бачення, створити неповторну власну літературну творчість і забезпечити її життєвість та цінність з точки зору краси та естетики.

Дослідження показують, що образно-виражальні засоби є ключовими у формуванні художнього образу і реалізації художнього твору [6, с. 13].

Два принципи, зображення і вираження, взаємодіють і співвідносяться в мистецтві при створенні поетичних творів. Зображення – це мистецьке відтворення явищ довкілля та внутрішнього світу людини, розкриття загальнозначущого через унікальне і неповторне. Воно дозволяє поету передавати образи, події, почуття та думки за допомогою художніх засобів, таких як метафори, порівняння, епітети тощо. Цей принцип підтримує створення художньої дійсності, яка є концептуальною та цільною. Вираження, натомість, спрямоване на створення форм, аналогів яким немає. Це означає, що поет намагається передати унікальність і неповторність, використовуючи свою майстерність та власний стиль. Виразальність допомагає зробити образ живим, виразним та емоційно збагаченим. Водночас поетичний твір відкритий для безмежності вираження, що означає, що образ може інтерпретуватися читачами або глядачами по-різному. Таким чином, художня дійсність є єдністю, яка співвідноситься з предметною реальністю, але має свою власну унікальність та естетичну цінність. Ці два принципи, зображення та вираження, взаємодіють і співвідносяться в художньому творі, допомагаючи митцю створити неповторні образи та висловити свої ідеї, почуття та думки в художній формі. Ця взаємодія дозволяє творити літературні шедеври, які мають глибокий вплив на читачів і глядачів.

Дослідження В. А. Кухаренка прояснюють, що художній текст можна розглядати з трьох основних парадигм: жанрової, функціонально-стильової та індивідуально-авторської. Жанрова парадигма утворюється як текстовий маркер, що відображається в мовній субстанції художнього твору. Жанр визначає основний тип або категорію твору, такий як роман, вірш, драма тощо. Він додатково встановлює рамки і структуру тексту, а також шукає певні очікування щодо його змісту і стилістики [6, с. 11].

Функціонально-стильова парадигма виступає основою для використання відповідних мовних засобів, що реалізує комунікативно-стилістичний характер твору. Функція та стиль твору залежать від його призначення і способу спілкування з читачем або глядачем. Використання

різних стилів і мовних засобів дозволяє досягти бажаного ефекту та впливу на аудиторію.

Індивідуально-авторська парадигма зосереджена на виявленні індивідуального художнього стилю автора. Це означає, що індивідуальність автора проявляється в його унікальному художньому стилі, який створюється на основі його особистих переживань, світогляду та творчих уявлень. Центральним елементом цього стилю є образ автора, який допомагає розвивати концепцію твору і втілювати його ідеї. В цілому ці парадигми допомагають більш глибоко та комплексно розглянути художній текст, розкриваючи його жанрові, стилістичні та авторські особливості. Взаємодія цих парадигм сприяє повнішому розумінню та аналізу літературних текстів.

Особливого статусу у моделюванні художнього тексту набуває лексичний експресив. Сучасна лінгвістика вважає експресивну лексику обов'язковим складником системи виражально-зображальних (образних, експресивних) засобів художніх текстів. Лексичні експресиви беруть на себе функцію посередника між денотативним світом (об'єктивною дійсністю, довкіллям) і внутрішнім світом людини, її почуттями, інтенціями, а також між мовою і мисленням [7, с. 106]. Аналіз лексичних експресивів крізь призму їх стильових функцій у структурі художнього тексту мотивує актуальність запропонованого дослідження. Проблема функціонування української експресивної лексики в художніх контекстах знайшла відображення в працях І. Є. Грицютенка, В. С. Ільїна, В. С. Калашника, М. П. Кочергана, А. К. Мойсієнка, Л. О. Пустовіт, Н. М. Сологуб.

Образна система поетичних творів характеризується okazional'no'стю, експресивністю та є засобом художньої комунікації, виконуючи естетичну, когнітивну та комунікативну функції. Така okazional'no'сть образної системи забезпечує постійну унікальність індивідуальних поетичних творів, їхню неповторність, а також особливу спрямованість на вираз авторських почуттів і думок. Експресивність образної системи додає текстам поетичності та

емоційності. Це дозволяє авторам передавати глибокі почуття та настрої, створювати враження інтенсивності та динамічності.

Образна система поетичних творів виконує важливу експресивну роль у художній літературі, забезпечуючи їм оригінальність та ефективність зображення і вираження. Використовуються різноманітні зображально-виражальні засоби, такі як епітети, метафори, метонімії, порівняння, антитези, риторичні фігури та символи.

Епітети збагачують твір як на структурному, так і на змістовому рівні. Вони породжують емоційні образи і додають висловленому додаткові змісти, пов'язані з емоційними переживаннями автора. Епітет як стилістичний засіб, використовується для збагачення мовлення, надання тексту образності та створення живописних вражень у читача. В основі епітету лежить вибір яскравих, виразних прикметників, які надають словам, які вони описують, додатковий колір, атмосферність та емоційний відтінок. Епітети надають тексту живописність, допомагаючи створювати образи, які легко уявляти. Вони викликають конкретні візуальні уявлення, роблячи слова більш образними та доступними для читача. За допомогою епітетів поети розкривають своє індивідуально-авторське бачення картини світу. Ситуативно-оказіональне поєднання визначення та означуваного слова сприяє художньому взаємозбагаченню понять і змістових видозмін, які стосуються як означення, так і означеного. Вони виражають художні ознаки самобутності художнього мислення автора та особливості його мовленнєвого втілення.

Метафора, як стилістичний засіб, відіграє важливу роль у художньому тексті, бо не лише прикрашає мовлення, але й розкриває глибокі шари смислу та допомагає читачеві зрозуміти і світ твору, і саму сутність теми, що висвітлюється. Метафора дозволяє авторові надати звичайним словам нового, несподіваного значення. Вона робить мовлення більш виразним та образним, перетворюючи абстрактні ідеї у конкретні, влучні образи. Метафоричне висловлення може набувати несподіваних форм. Метафора

дозволяє автору перенести смислове навантаження від одного контексту до іншого. Це стає джерелом глибокого розуміння, оскільки читач асоціює метафору зі своїм власним досвідом і емоціями, розширюючи обсяг та інтенсивність сприйняття. Метафора створює асоціації, які збагачують художній світ тексту. Вона може викликати у читача конкретні образи, викликати емоції, що робить текст більш живим та близьким. Метафора відіграє важливу роль у поглибленні емоційного відгуку читача. Вона дозволяє виражати почуття та стани, які важко передати за допомогою звичайного мовлення, і тим самим створює більш інтенсивний емоційний зв'язок. Метафора також часто приймає на себе символічне значення. Образ, створений метафорою, може стати не лише засобом кращого розуміння теми, але й важливим символом, що несе в собі глибокі філософські або культурні аспекти. Тому метафора у художньому тексті виступає не лише як прикраса мовлення, але і як потужний інструмент для створення образів, поглиблення смислу та емоційного враження, а також для вираження складних ідей через доступні та зрозумілі зображення.

Порівняння, як стилістичний засіб, відіграє важливу роль у художньому тексті, вносячи в нього виразність, образність та глибину. Цей мовний прийом використовується авторами для зіставлення двох або більше об'єктів чи понять, що дозволяє створити нові, несподівані асоціації та образи, які розширюють сприйняття читача. Порівняння допомагає підкреслити якусь рису об'єкта, взявши за основу інший об'єкт, який може бути відомий читачеві. Це створює контраст та підсилює враження, надаючи образу нові риси, які можуть бути непомітними при простому описі. Порівняння, як правило, володіють образною силою, підсилюючи здатність автора передати концепції через яскраві та конкретні образи. Вони роблять текст більш живим, запам'ятовуваним та емоційно насиченим. Порівняння дозволяють авторові переносити смисловий заряд від одного об'єкта до іншого, розширюючи спектр асоціацій і дозволяючи читачеві отримати нові ідеї та враження. У художньому тексті порівняння часто набувають форми

алегорій або символіки, що додає додаткових шарів значень. Об'єкти порівняння можуть втілювати ідеї або представляти абстрактні поняття, роблячи текст багатшим та багатоплановим. Нарешті порівняння можуть висловлювати емоції, додаючи тексту емоційного забарвлення. Вони можуть наводити на думку, емоцію, допомагаючи читачеві відчувати або уявити те, що передає автор. Усі ці аспекти роблять порівняння важливим стилістичним елементом у художньому тексті, надаючи йому глибокого сенсу, емоційної насиченості та образності, які відзначають художню літературу як вид мистецтва, що виражається мовою.

Слова, що належать до стилістично забарвленої лексики, характеризуються насамперед наявністю чи відсутністю в них додаткового конотативного значення, тобто певних емоційних відтінків. Є частина слів, які самі по собі надають висловлюванню емоційного забарвлення, містять стилістично-оцінний відтінок. Такі слова виражаються певними мовними засобами: лексичними, словотвірними, морфологічними та ін. Співвіднесеність між емоційністю та експресивністю найбільш прозоро виявляється на лексичному рівні мови, коли людина, користуючись певним типом лексики, висловлює свої позитивні чи негативні емоції, у цьому їй завжди допомагає експресія, яка обов'язково супроводить вияви почуттів.

До складу лексичних засобів передачі експресивності у текстах переважно належать: неологізми, діалектизми, жаргонізми, вульгаризми, архаїзми, історизми, анахронізми, власне розмовна лексика та старослов'янські. Окрім цього, емоційно забарвленого відтінку надають фразеологізми та синонімічні повторення. Діалектизми – слова та вирази, характерні для певного географічного регіону або групи мовців, можуть надати тексту національного чи регіонального колориту, збагатити його виразність. Жаргонізми, зі свого боку, використовуються для зображення окремих соціальних груп або професій. Архаїзми та історизми – слова і вирази, що застаріли або вийшли з ужитку, що надають текстові історичного відтінку або можуть служити для відтворення минулої епохи. Вони можуть

бути використані з метою стилістичного оформлення, надання тексту особливої атмосфери або художнього ефекту. Власне розмовна лексика додає тексту природності, живості та звичайності. Вона може відтворювати розмовний тон, додавати динамічність діалогам або монологам персонажів. Старослов'янізми можуть надати тексту історичного характеру або звучати поетично. Вони допомагають авторів досягти максимальної виразності та зробити текст більш живим та виразним для читача. Мовленнєві ситуації, індивідуальні характеристики авторів та читачів, а також загальні стереотипи та культурні норми створюють сприятливе середовище для розкриття емоційно-виражально-зображальних засобів.

Ці стильові компоненти допомагають збагатити художні тексти, зробити їх виразними та неповторними, створити особливу атмосферу, яка сприяє взаєморозумінню та сприйняттю твору. Образна система є одним із ключових засобів художньої комунікації. Вона також дозволяє створювати влучні асоціації, метафори, порівняння, що дозволяє збагачувати текст естетичними якостями та символічними значеннями. Завдяки образній системі підтримується можливість поглиблено розуміти твір, розкриваючи його когнітивний потенціал. Образи допомагають створити власне тлумачення та сприйняття тексту. Крім того, образна система є елементом комунікативної взаємодії між автором і читачем. Вона створює емоційний зв'язок, впливаючи на читача та сприяючи емоційному залученню до тексту.

1. 3. Поезія Василя Стуса в контексті стилістичних досліджень

У своїй роботі ми хотіли б з'ясувати проблематику наукових розвідок про стилістичні особливості мови творів В. Стуса. Дослідження творчості Стуса переважно зосереджено на літературознавчих та філософських аспектах (роботи М. Коцюбинської, Д. Стуса, Ю. Бедрика, І. Оникієнко, В. Біляцької, Л. Нартової, О. Рарицького, В. Мельник-Андрущук та ін.).

Найпершими дослідниками творчості В. Стуса були А. Шум, Ю. Шевельов та ін., які звернули увагу на багатство мови його творів. А. Бондаренко стала першою, хто звернувся до мови поезії В. Стуса, відзначивши значення і функції експресії його поетичної мови [10, с. 13].

У 2019 році О. Радомська провела аналіз його неологізмів. На сьогоднішній день був складений «Словник поетичної мови Василя Стуса» (автор – Л. Оліфіренко), у якому зазначено лексичне значення тих слів, які «створюють неординарну атмосферу світосприйняття, впливають на стиль поетичного мислення та набувають значення поетизмів – слів особливого естетичного змісту, що викликають особливі враження та породжують стан духовного піднесення» [11, с. 4].

Об'єктом дослідження Д. Данильчука став поетичний синтаксис В. Стуса в контексті художньої комунікації. Він зазначає, що синтаксис поетичної мови Стуса, хоча загалом цілковито традиційний, має достатньо індивідуальних рис, які дають право говорити про «типово стусівську» побудову фрази та полегшують атрибуцію творів автора. Значення його роботи полягає в системному структурно-функціональному аналізі поетичного синтаксису В. Стуса, зокрема в аспекті побудови композиційних єдностей, а також у тлумаченні їх ролі в комунікативній структурі та змісті поетичних текстів. Також автор ставив завдання статистичного обчислення синтаксичних параметрів з визначенням середніх показників для ідіостилю поета та встановлення частоти досліджуваних явищ; порівняльно-зіставного аналізу синтаксичних конструкцій у текстах В. Стуса і текстах інших поетів-«шістдесятників»; визначення синтаксичної домінанти ідіостилю В. Стуса та встановлення сукупності формальних і змістових характеристик художнього тексту.

Є статті, присвячені аналізу мови творів В. Стуса, зокрема: «Синтаксичний макросвіт Василя Стуса» А. Загнітка, «Стилістична палітра поезії В.Стуса І. Хом'яка, «Складнопідрядні речення причини як ознака стильової манери Василя Стуса» Л. Дубовика, «Вияви інверсії в поетичних

творах В. Стуса» С. Дубовика, «Стилістичні синоніми як виразники експресії в епістолярії Василя Стуса» Л. Марчук. Ці статті були опубліковані в "Матеріалах II Всеукраїнської конференції, присвяченій вшануванню пам'яті письменника, літературознавця, мислителя і громадянина" (Київ, 2020 р.).

Дослідник Д. Данильчук підкреслює актуальність індивідуально-авторського стилю В. Стуса в контексті специфічних мовностістичних засобів поетичного мовлення. Це зобов'язує до аналізу різноманітних мовних одиниць, для чого використовується стилістичний аналіз, що займає чільне місце серед методів дослідження стилістики [12, с. 106]. Методом стилістичного аналізу є мотивація вибору мовних засобів автором відповідно до змісту і мети висловлювання на різних рівнях – фонологічному, лексико-фразеологічному, словотвірному, морфологічному та синтаксичному.

Настрійний малюнок віршів поета формується за допомогою різноманітних художніх засобів, таких, як метафори («блукають в тому полі сто тіней»; «здичав дух і не впізнає тіло»), порівняння («в полі, синьому, як льон»; «стежку власну, ніби дріт, згорнути?»); «прокльон, неначе камінь»), епітети («чорні тіні», «власна неволя»). Автор досягає оригінального звучання слів, використовуючи антитези та оксиморони: «рідна чужина», «супроти тебе – сто тебе супроти, і кожен супротивник – у скорботі». Під пером автора абстрактні тіні набувають матеріальності та залишаються реальними, а їх прокльони залишаються навіть матеріальними («вергатиме прокльон, неначе камінь»). На морфологічному рівні можна простежити почергове акцентування: іменних частин мови – дієслова – іменних частин мови, що створює ритмомелодику вірша і передає настрій та сюжетну градацію від статичності до динамічного розгортання подій. Ритміка вірша йде в ногу з емоційним напруженням і передає постійне нагнітання почуттів. Також автор використовує різноманітні синтаксичні конструкції, що змінюють темп та акцентують увагу на образах та символах. Важливим стилістичним елементом є використання інверсії, що надає віршу особливої емоційної сили та взаємодії з читачем.

Поезія В. Стуса – явище наскрізь оригінальне, вона передає шлях людини, яка не піддається долі, а стає символом боротьби та свободи духу та творчості. Намагаючись схарактеризувати основні риси поезії В. Стуса, підтримую думку А. І. Бондаренко та Ю. І. Бондаренко, що художня система В. Стуса засвідчує європейський рівень філософсько-поетичного мислення і одночасно є невід'ємною частиною української поетичної культури. Через біль поет усвідомлює свою творчу індивідуальність («я магма магми, голос болю») і унікальність свого життєвого шляху – дороги болю. Ознаки поняття болю простежуються в метафорах-символах, де біль стає атрибутом духовного злету («крилатий біль»), осяяння («свічка болю», «ясен біль», «і просвітилась болем далина») [9, с. 106].

Євген Сверстюк у прославленні Василя Стуса порівняв його з летючою зіркою української літератури. Проте, в тоталітарному суспільстві багато людей не помічали цю зірку, після чого не бажали бачити її світіння. Тим не менш, Василь Стус був схожий на Віфлеємську зірку, яка сигналізувала світові про наявність України та її боротьбу. Так, його поезія «Кривокрилий птах» пройнята мінорним настроєм, який виявляє сумніви та нездійсненні мрії й сподівання. Центральним мотивом є почуття самотності, підсилене відчуженням України. Глибина і вишуканість думок, оригінальна кристалізація образів досягається як змістом, так і граматичними формами слів, а також їх римами. Варто відзначити, що Стус не дотримувався жорстких правил римування, часто використовував неочікувані поєднання рим і клаузул. Декілька прикладів: «утікає – краю», «зловісне – залізна», «тіні – домовини», «краєчків – вервечки», «все дороги – Козерога», «всегону – заквагону», «перебуду – труду», «перебачу – крячу» [12, с. 45].

В. Стус, неодноразово декларуючи свою прихильність до густини і концентрації змісту, досягав фонові вагомості за допомогою алітерації: «Кривокрилий птах: коротке – Рідне, довге – що чужинне. Спробуй – спекайся мороки: За край світу – Україна!» Ця алітерація створює ритмічний ефект, який відтворює душевний стан поета, підкреслюючи незвичайність і

роздвоєність почуттів. Застосування повторень і внутрішнього римування акцентує увагу на протилежностях, які створюють поетичну картину світу В. Стуса. Він демонструє силу українського народу, який спраглий свободи, і зазначає, що лише Україна може наповнити душу людини багатим внутрішнім світом.

Звуконаслідування першого слова «кривокрилий» утворює ключове співзвуччя, яке повторюється багато разів у вірші, досягаючи свого апогею в заключному рядку: «Кривокрилий, круком крячу». Це звуконаслідування також є асоціацією з голосом ворона, який у народній символіці є зловісним птахом, що викликає нещастя і лихо. Однак ліричний герой, оглядаючи землю круком, викриває злі плани і попереджає про наближення сил зла, що загрожують його Батьківщині – Україні.

Окрім алітерації, частим стилістичним засобом у поезії В. Стуса є повторення слів, які створюють семантичну концентрацію. Такі авторські лексичні новотвори, як «вседорога», «всенезустріч», «всегін», «буду-перебуду», «перечую», «перебачу» розкривають багатогранність та оригінальність поетичної мови В. Стуса. Він використовує неологізми, збагачуючи свій поетичний текст яскравими та оригінальними словами.

Роздуми поета про найсвятіше – Вітчизну, рідну землю, передають найтонші вібрації його душі, тремтіння нервів, найвищу емоційну й інтелектуальну напругу. Різні психічні стани опосередковано передаються як ознаки, виражені прикметниками, що стосуються внутрішнього світу ліричного героя. Наприклад, *кривокрилий птах, зизооке і зловісне (про сонце), залізна колія, вікопомна домовина*. Серед іменників також виявляються ознаки психічних станів, які рідко несуть на собі відбиток негативної семантики, наприклад, *морока, крайсвіт, домовина, заквагон, крук*. Особливі окремі психічні стани демонструються через дієслова, які надають поезії активності, дієвості, плинності та мінливості. Наприклад, «спекатися мороки», «сонце утікає», «ринула колія», «позирай із заквагону», «круком крячу!». Ідея буттєвості втілена в авторських лексичних новотворах,

таких як «буду-перебуду», «перечую», «перебачу». Префікс «пере-» вказує на те, що через деякий час усе має нормалізуватися і повернутися на свої круги [14, с. 116].

У текстах поезій В. Стуса зустрічається як стилістично нейтральна, так і стилістично маркована лексика (наприклад, «оковита», «снується», «ненасита»). Слово «оковита» створює особливий образ з негативною семантикою, який поет вживає разом із емоційно насиченою лексемою «біда», посилюючи її значеннєве наповнення. Досить цікавою є лексема «затоваришила», яка може трактуватися як авторський неологізм і має значення «стала товаришем». Також у віршах використовуються антонімічні лексеми, які створюють образ всеохопності: «вороги – друзі», «ніч безсонна» та ін. Особливо емоційними є створені оксиморони, метафори та порівняння, які вносять свіжість і емоційність до його віршів [14, с. 186].

Синтаксис є головним організуючим компонентом мовленнєвої будови художнього твору, який охоплює конструктивний, динамічний та інтерпретаційний виміри. Саме в межах поетичного контексту слово набуває максимального напруження, емоційності та естетичної образності. Речення, як головна синтаксична одиниця, сприяє забезпеченню різноманітних перетворень та змін, посиленню або нейтралізації внутрішніх зв'язків у складному синтаксичному цілому. Ці синтаксичні явища, можливо, найбільше індивідуалізують манеру оповіді та формують ідіостиль поета. Цікавими є й наказові синтаксичні конструкції у віршах. Значення поради передають наказові форми присудків, такі як «наберись», «не нарікай», «пий». Ці конструкції надають тексту емоційного впливу та рішучості.

Поезія Василя Стуса відрізняється інтелектуальністю та глибоким підтекстом, прочитання якого підпорядковується авторському синтаксису. Безсполучникові речення сприяють посиленню емоційно-експресивного впливу на читача: «Десь ти тінню тіні тіні, десь ти скраю всіх краєчків, вікопомній домовині поначеплено вервечки». Використання інверсії змінює експресивну роль окремих компонентів, наприклад, «вікопомній домовині

поначеплено вервечки» та ін. Вірш «Кривокрилий птах» передає складний психічний стан письменника, викликаний насильним відривом від рідного ґрунту, від України – найдорожчого, що було в його житті. Голос поета з особливою силою звучить там, де йдеться про рідний край: «Спробуй – спекайся мороки: за край світу – Україна!».

Таким чином, на сьогодні досліджено значення і функції експресем Стусової поетичної мови, проведено аналіз неологізмів, поетичного синтаксису та опубліковано Л. В. Оліфіренко «Словник поетичної мови Василя Стуса». (Рідковживані слова та індивідуально-авторські новотвори). Метод стилістичного аналізу різних мовних рівнів поетичного тексту В. Стуса дозволяє встановити оригінальність і різнобарвність фонетичних, лексико-фразеологічних, морфологічних і синтаксичних мовних одиниць, які вживаються в його поезії.

Висновки до I розділу

Мова художнього твору є предметом стилістичної інтерпретації, тобто дослідженням значень мовних одиниць, що являють собою об'єктивну реальність, в якій виявляється ідейно-образний зміст, що знаходить свій вираз у незвичайній, відмінній від інших словесних творів формі. У першому розділі роботи було зосереджено увагу на особливостях стилістики художнього, поетичного тексту, його образності як ключовому аспекті, який привертає увагу літературознавців та читачів. Поетичний твір, як художня творчість, є засобом втілення авторських ідей, почуттів та світогляду в художній формі. Зміст твору передає поетичне бачення світу та збагачує його естетичними та емоційними смислами. Проведення стилістичного дослідження відкриває доступ до особливостей художнього стилю поетичних творів. У художній мові використані літературні прийоми, образотворчі засоби, мовні фігури та інші стилістичні елементи, що дозволяють розкрити авторську індивідуальність та наміри, а також розкрити глибину поетичних

думок. Стилістичний аналіз вивчає аспекти художньої мови, такі як метафоричність, символіка, образотворчість, ритміка, вживання епітетів, граматичні конструкції, риторичні засоби тощо.

Художні засоби, відомі також як образно-виражальні засоби, творять незамінну роль у творенні поетичних творів і впливають на їх художню цінність. Автор, застосовуючи ці засоби, здатен втілити свої ідеї, емоції та ставлення до світу, створити новий художній світ зі своїми естетичними критеріями. Художні засоби допомагають не тільки відобразити реальність, але й виразити духовні цінності, що одуховують світ та надихають його на дотримання ідеалів краси та істини.

Слова і сполучення слів у художньому тексті ніколи не обмежені своїм прямим значенням – вони взаємопов'язані з іншими словами того ж самого тексту, набуваючи різноманітних відтінків значень або нових смислів, сприймаються на рівні цілого. Відтак основним завданням стилістичного аналізу художнього тексту є вивчення мовних засобів різних рівнів у системі певного художнього тексту з погляду їх відповідності задуму автора і його індивідуальної манери писання. Мовні засоби та прийоми, які виконують стилістичну функцію, служать не тільки відповідній передачі художнього задуму автора, а й завданням реалізації функції впливу. Сучасні твори художньої літератури є предметом мовностилістичного аналізу, який варто розуміти як аналіз сукупності всіх виразових засобів і стилістичних прийомів, за допомогою яких письменник утілює свій ідейно-художній задум і забезпечує необхідний вплив на читача.

Художність проявляється в унікальній цільності художнього тексту, яка перевищує простий сумарний вплив його елементів. Цей підхід дозволяє краще розуміти й оцінювати художній текст з точки зору його мистецької цінності та естетичної значущості. У художньому тексті, будь то поема, роман, вірш, важливо не тільки розглядати окремі лексеми чи образи, але й досліджувати твір як єдину цільну композицію, де всі елементи взаємодіють та співвідносяться між собою для досягнення певної художньої мети.

Художність полягає в здатності автора об'єднати окремі деталі, образи, мотиви та ідеї в єдиному художньому образі або сюжеті, який не може бути повністю відтворений шляхом простого переліку окремих складових. Таким чином, художність тексту означає здатність творця створювати щось більше, ніж просто суму окремих частин, а саме – художнє ціле зі своїм унікальним змістом та естетичною цінністю. Цей підхід дозволяє розкрити глибину художньої творчості, з'ясувати особливості авторського стилю та зрозуміти, як літературний текст впливає на читача.

Образно-виражальні засоби включають у себе різні тропи, стилістичні фігури, принципи фоніки та формотворчі засоби, які використовуються в різних родах літератури. Відповідно до контексту художні засоби можуть виконувати різні функції та відображатися на різних рівнях структури художнього твору. Ці засоби мають можливість створювати характери та художню типізацію персонажів, привносити унікальність твору та демонструвати талант художника. Вони є майстерними прийомами, які допомагають автору реалізувати його художнє бачення, створюють неповторну літературну творчість та надають їй життєвості та цінності з точки зору краси та естетики.

Дослідження показують, що образно-виражальні засоби є ключовими у формуванні художнього образу і реалізації художнього твору. Вони допомагають митцю ефективно передавати свої ідеї та почуття, створюючи живі, яскраві та вражаючі поетичні твори. Художні засоби є необхідним інструментом для створення художньо-естетичної цінності та розкриття майстерності поета.

Дослідники активно звертаються до мови творів поета, зокрема А. Бондаренко, яка відзначає значення і функції експресії його поетичної мови. Дослідження творчості В. Стуса відображають, що його художня система бореться за європейський рівень філософсько-поетичного мислення та має глибокий зв'язок з українською поетичною культурою. В. Стус

усвідомлює свою індивідуальність та унікальний шлях через втілення болю в метафорах та символах, де біль стає атрибутом духовного злету та осяяння.

Проблематика наукових розвідок щодо мовних особливостей творів. В. Стуса та дослідження стилістичного потенціалу його поезії досить широка, від характеристики лексики до ритмічних і фонічних засобів мови, зображальності і синтаксичної організації його поезії. Автори звертали увагу на його поетичні засоби, мовні вислови, що допомагають краще розкрити його поетичний світ, його мислення та почуття і поглибити розуміння його літературної спадщини.

У результаті стилістичного аналізу аналізу з'ясовується інтенція поета та його поетична майстерність, а також розуміння того, як він передає свої почуття та емоції. Важливо відзначити, що художність поетичного твору може бути предметом вивчення як у контексті окремого твору, так і в порівнянні з іншими творами того ж автора чи інших поетів. Стилiстичний аналіз глибоко розкриває унікальність та внесок автора в літературну скарбницю. Таким чином, художність поетичного твору є джерелом для стилістичного дослідження, що дозволяє збагатити розуміння літературного твору та особистості автора, а також збагнути його творчу красу та багатство поетичної мови.

У мистецькому творі вирізняються зміст і форма, які нерозривно пов'язані і взаємозалежні. Межі між ними можуть бути умовними, але такий поділ необхідний для ефективного осмислення твору. Головним у цьому контексті є змістовий складник, тобто ідеї, теми та явища життя, які розкриваються у творі. Проте, важливий зміст може бути належним чином сприйнятий лише тоді, коли він втілений у досконалій і відповідній йому формі. Художність твору полягає в гармонійному поєднанні важливого змісту і досконалої форми. Ця взаємодія створює гармонію та організованість ідейного змісту.

Стилiстичний аналіз художності тексту дає можливість розкрити цю взаємодію між змістом і формою та вивчити естетичну природу слова. Для

успішного аналізу важливо мати глибокі знання теоретичних основ стилістики. Поетичний твір характеризується особливим мовним виразом, використанням фігуративної мови, різноманітністю стилістичних прийомів та засобів, що допомагають виразити почуття, настрій, емоції та ідеї автора. Поетичний текст багатими образами, метафорами, порівняннями, що робить його особливим і виразним з мовленнєвої точки зору. Ці образи можуть розширювати різноманітні асоціації та сприйматися в різних контекстах. Поетичний текст може використовувати нестандартну лексику, архаїчні слова, неочевидні сполучення слів, що надає тексту унікальності та оригінальності.

Поетичні твори є особливою формою вираження глибоких емоцій, думок, почуттів автора. Вони можуть викликати різноманітні емоції у читача та допомогти зрозуміти внутрішній світ поета. Саме тому поетичні твори є цінним джерелом для стилістичного дослідження, дозволяючи дослідникам аналізувати мистецтво використання мови з творчої, образної та виражальної сторін.

2. 1. Стилiстична роль символу у творчостi В. Стуса

Роль символiчного компонента в поезiї Василя Стуса зумовлена культурно-iсторичними чинниками. Образи-символи в його творах пройшли складну еволюцiю, яка вiдповiдає естетичнiй парадигмi автора, вираженiй у його iндивiдуальнiй творчостi. Твори шiстдесятникiв, зокрема В. Стуса, характеризуються витонченим самовираженням та здатнiстю моделювати ситуацiю. Вони об'єднують архетипи нацiональної культури з оригiнальними фiлософсько-естетичними iдеями та творчим переосмисленням шляхiв пiзнання дiйсностi з європейської фiлософiї.

Особливо важливою у другiй половинi ХХ столiття стала символiзацiя наскрiзної деталi та фольклорних образiв, що вiдображають проблеми «людина-природа», «людина-цивiлiзацiя» та «природа-цивiлiзацiя». Тому дослiдження символiв та їх функцiонування у творах шiстдесятникiв є плiдною та вдячною справою.

Образно-символiчнi формули, якi використовує поет, є засобом вiдображення буттєвих проблем та поглиблення його поезiї. Такi твори вiдзначаються увагою до внутрiшнього свiту людини, багатством тематики, розширенням поетичної семантики, використанням художнiх засобiв рiзних мистецтв та лаконiчностi викладу. У пiдсумку, образи-символи в поезiї Василя Стуса є ключовими елементами, якi виражають його фiлософсько-поетичне бачення свiту та надають його творах виразностi, глибини та естетичної цiнностi. Вивчення символiв та їх функцiонування в його творчостi сприяє кращому розумiнню поетичного свiту В. Стуса та його особистої творчої майстерностi [15, с. 66].

У контекстi класичної традицiї, де подорож, вогонь, шлях, бенкет вважалися загальними ознаками життя, поет Василь Стус використовує символiчну мiфологему «життя – дорога». В образi «життя – дим» вiн пiдкреслює ефемернiсть людського простору, тодi як архетип «життя – поле» символiзує безкiнечнiсть та необмеженi можливостi в часi i просторi.

Символічний зміст образу дерева в поезії Василя Стуса передається за допомогою прийому подвійного контрасту. Цей символ уособлює невмирущість минулого й майбутнього, а також підсилює драматичність і трагізм ситуацій, що залишають свій відбиток у душі ліричного героя. Символічні образи тополі, липи та верби також асоціюються з поняттям України. Аналіз поезій із збірки «Палімпсести» свідчить про це. Ці образи відображають унікальність та красу української землі, її символічний зв'язок з природою та історією народу.

Символічні образи, що переплітаються у творчості Василя Стуса, збагачують поезію його творчості емоційністю, глибиною та артистичністю вислову. Вони допомагають поету передати своє поетичне бачення світу та поглиблюють розуміння його творів для читача:

*Моя тополе, краю мій,
вигойдуйся на волі,
притьмом пильнуючи з-під вії
синів на видноколі.
Так мудро пахне чебрецем
і деревій сумує.
Тож запади вперед лицем -
нехай біда чарує,
аби відчути давню плоть
і пагіння бажання,
щоб, смерть поправши, побороть
своє - з смертей - постання.
Співає тужний очерет.
Безсоння. Чверть на п'яту.
Це ти, окрадений поет,
чужі пильнуєш чати?
А вже збагнув, пощо господь
так тяжко іспитує!*

*Та власний біль, як храм,
возводь од себе одесную (2).*

Образ лісу в поезії В. Стуса набуває значення універсального символу колективного минулого, народного духу та пам'яті. Таке розуміння дало підстави трактувати семантику цього образу як свою рідну шкалу цінностей.

Спостерігаємо, що у поезії В. Стуса використовується розкішний лексикон для позначення явищ неживої та живої природи. Він майстерно зображує природу, цілі рослинні масиви, використовуючи такі слова, як «алея», «бір» та «ліс». Особливо увага приділяється назвам рослин, таким як трави, квіти та дерева. Наприклад, у ранніх віршах поета зустрічаються традиційні народнопоетичні символи, такі як «калина», «латаття», «пролісок» та «сосна» [16, с. 86].

Проте з часом у творчості В. Стуса назви рослин набувають глибшого змісту. Вони стають не лише предметами поетичного змалювання, але й символами інших явищ, таким чином, слова «модрина» та «сосна» вживається в його поезії як символи самотності, трагізму та безвиході. Поступово відбувається семантичне абстрагування ознаки від назви рослини, що дозволяє створити нові асоціативні зв'язки, виражаючи емоційний підтекст та глибинний зміст.

*Присмеркові сутінки опали,
сонну землю й душу оплели.
Самоти згорьовані хорали
геть мені дорогу замели.
І куди не йду, куди не прагну –
смерк сосновий мерзне угорі.
Виглядаю долю довгожданну,
а не діжду – вибуду із гри.
Аж і гра: літають головошки,
зуби клацають під ідіотський сміх.
Регочи на кутні – буде легше*

(а як буде важче – теж не гріх).

Що тебе клясти, моя недоле?

Не клену. Не кляв. Не проклену.

Хай життя – одне стернисте поле,

але перейти – не помину.

Дотягну до краю. Хай руками,

хай на ліктях, поповзом - дарма,

душу хай обшмугляю об камінь –

все одно милішої нема

за оцю утрачену й ледачу,

за байдужу, осоружну, за

землю цю, якою тільки й значу

і якою барвиться сльоза (2).

У поезії «Присмеркові сутінки опали» символічний та глибинний зміст стає видимим уже в перших рядках твору, де автор передає своє сприйняття світу. Він змальовує сутінки, що оповили землю та душу, а також зображує смерк сосновий, що мерзне угорі. Ці образи символізують самотність і втрату, які супроводжують автора на його шляху.

Досліджуючи символічний та глибинно-текстовий плани у творчості В. Стуса, можна зрозуміти, що його поезія переносить нас у світ особливих цінностей, посилено збагачуючи розуміння людського досвіду та душевної глибини. Його образи рослин та природи не тільки викликають естетичні враження, а й спонукають до глибоких роздумів про життя, його цінності та зміст.

Сосна як рослинна реалія північного пейзажу у творчості В. Стуса стає символом неволі. В її образі поет виражає тягар неволі та смерті, яка лежить над свідомістю і духовністю людей у тоталітарному суспільстві. У цьому символічному пейзажі важливе місце займає гора, що підкреслює його панівний характер.

Сутінки в контексті фольклору та світової літератури символізують зло. У творі В. Стуса ця форма зла виявляється у соціальному занепаді, який пов'язаний з образом сонячної землі. Це стагнація у підсумку та відчуття перебування у сплячому стані, адже переважно людське суспільство перебуває у сні. Духовний світ людини вплітається в пастку тотальної суспільної ситуації, яку автор описує словами: «присмеркові сутінки ... душу оплели», «куди не йду, куди не прагну – смерк сосновий мерзне угорі».

Значущим є той факт, що символічний образ дерева, особливо саду та лісу, часто зустрічаємо в інтимній поезії В. Стуса. Наприклад, у віршах «Посоловів від співу сад» та «О, тим і дорога' мені...».

*Посоловів од співу сад,
од солов'їв, і од надсад.
І од самотньої свічі,
і од жалких зірок вночі.
У небі місяць горючий
скидається, як пульс живий.
Ущухлим світлом сяють вишні
опонічні. Допіру лив
високий дощ. І всі невтішні
мої передуми будив.
Я двері прочинив з веранди,
де кострубатий вертоград,
собі не в силі дати лад,
пильнує перший сон троянди.
Свіча затріпотіла – й світло,
мов голуба, пустила в лет,
і віри твій вирвався без титла,
і дух твій вирвався з тенет,
бо надто кругле небо краю,*

*і кругла саду ліпота,
бо мати дивиться свята.
Я в ній – смеркаю і світаю (2).*

Дерева часто з'являються в поезіях, навіяних фольклорними образами та мотивами, наприклад, «Два вогні горять», «На вітрі палає осика», «Горить сосна – від низу до гори». Автор порівнює дерево зі свічею у вірші: «Засніженим віттям витишитись / тополі і не беруться. / Спочили ясні, мов свічі...» [17, с. 26]. Ці символи допомагають В. Стусу виразити своє внутрішнє життя та емоційні переживання, а також збагатити поезію глибоким підтекстом та образністю. Його поетичний світ відзначається виразністю символів та їх потужним емоційним впливом на читача.

Початково у ранніх творах автора переважають народнопоетичні слова, такі як «калина», «латаття», «пролісок», «сосна». Але з часом у його поезії назви рослини набувають глибшого змісту та стоять символами інших явищ. також, виділяються лексеми «модрина» та «сосна», що часто вживаються в поезіях цього періоду як символи. Вони символізують самотність, трагізм і безвихідь у житті.

Дендроцентричні міфологеми, що з'являються у снах-візіях поета, мають семантику недоброго передчуття смерті та руйнації Космосу. Вони асоціюються з мертвим простором, який відбиває загальний занепад суспільства. також, у віршах зустрічаємо символічні образи дерев, квітів:

*Зелене багаття дібров,
зозулі лихе віщування.
І горлом прорвалася кров,
коли задудніло світання.
Дві посестри – верби рясні –
зажуру плетуть кучеряву,
а день напливав без угаву,
свят-день полоскався вві сні.
Невже бо життя перейшло*

*по кладці, хиткій, ніби човен,
зірок золоті перемови
мосянжове жалъне зело
(а набризки ранніх кульбаб?
а братків понуре вглядання
у далеч, що стати могла б
сподіяним розкошуванням?)
Як напуск, як набризк, іде
той сон, що дитинство забагло
і ломиться, ломиться нагло
ув отвір одвертих грудей (2).*

У вірші «Сосна із ночі випливала, мов щогла...» В. Стус вдало поєднав філософські, фольклорні та біблійні мотиви та образи. Він нагадує напівзабуті деталі свого життя в рідному краї, використовуючи прийом сну, щоб далі легше висловити свої думки. Початок твору передає спокійну і мінорну розповідь, яка згодом переходить у бурхливі згадки про минуле. В цьому вірші В. Стус поєднує міфологічні та символічні образи з власними емоційними переживаннями, створюючи глибоку і багатогранну поетичну композицію.

*Сосна із ночі випливла, мов щогла,
грудей торкнулась, як вода – весла
і уст – слова. І спогади знесла,
мов сонну хвилю. І подушка змокла.
Сосна із ночі випливла, мов щогла,
і посвітилась болем далина.
Кругом – вона, геть доокруж – вона,
та тільки терням поросла дорога.
Сосна росте із ночі. Роєм птиць
благословенна свінула Софія,
і галактичний Київ бронзовіс*

*у мерехтінні найдорожчих лиць.
Сосна пливе із ночі і росте,
як полохке вітрило всечекання.
А ти уже – по той бік, ти – за гранню,
де видиво гойдається хистке.
Там – Україна. За межею. Там.
Лівіше серця. З горя молодого
сосна спливає ніччю, ніби щогла,
а Бог шепоче спрагло: Аз воздам! (2).*

Використання образів дерев, які підтримують метафоричне забарвлення та залишаються символами, дозволяє В. Стусу задовольнити не лише естетичні, а й філософські потреби. Він вирішує складні світоглядні проблеми та прагне до загального, створюючи свою поезію виразною та багатозначною.

У поезії Василя Стуса символічний компонент відіграє важливу роль, що має свої корені в культурно-історичних чинниках. Образи-символи в його творах пройшли складну еволюцію, що відрізняється від естетичної парадигми, яку автор відображає в індивідуальній творчості. У поезії шістдесятників, зокрема В. Стуса, помітне витончене самовираження та мистецтво моделювання ситуацій. Тут є синтез архетипів національної культури та оригінальних філософсько-естетичних ідей, який переплітається з творчим переосмисленням способів пізнання дійсності, запропонованих у європейській філософській думці минулого століття. Стиль та мовний вираз Василя Стуса відзначаються лаконічністю, простотою та проникливістю, що підкреслює його філософські думки та емоційну наповненість. [18, с. 16].

Таким чином, українське національне письменство другої половини ХХ століття акцентує увагу на символізації «людина-природа», «людина-цивілізація», «природа-цивілізація». Дослідження символів та їх функціонування у творах шістдесятників є плідною і важливою справою, оскільки ці твори відзначаються підвищеною увагою до внутрішнього світу

людини, розширенням тематичного спектру, збагаченням поетичної семантики та використанням художніх засобів, що споріднюються з іншими мистецтвами, а також лаконічним викладом ідей.

Слід відзначити, що в поетичних творах В. Стуса зустрічаються символічні образи. Часто символи в поезії Стуса пов'язані з природою, зокрема з деревами, рослинами, небом тощо. Автор використовує символи природи, дерев, квітів, що змінює їх первинне трактування і надає їм глибини. Такі образи, як «модрина» та «сосна» є символічними та втілюють трагізм і безвихідь у житті поета. Наприклад, символ сосни у творчості Стуса може відображати стійкість, мить, але також і трагізм, неволю чи смерть. Використання таких символів надає його поезії глибини та виразності.

Василь Стус у своїй поезії успішно використовує символічні образи, які вирішують філософські проблеми та допомагають досягти багатозначності його творів. Природа в його творах виступає не лише як живописний фон, але й як символічний образ, що відображає внутрішній світ людини.

Його твори складаються з глибоких філософських роздумів про життя, смерть, кохання, взаємини між людьми та людське буття загалом. Поет використовує символи також для передачі власних особистих емоцій та почуттів. Він вміло змальовує своє переживання та душевні стани, надаючи інтимності своїм творам та роблячи їх близькими до читача. У творчості Василя Стуса символи частіше використовують для передачі трагічних, меланхолійних відтінків. Його поезія часто пронизана почуттям болю, розчарування та втрати. Василь Стус використовує символи також для передачі соціальних проблем, пов'язаних з тоталітарним режимом, порушенням прав людини та боротьби за свободу.

Отже, символ є одним із засобів стилістики Василя Стуса. Він допомагає поетові закодувати глибокі змісти та ідеї, а також створювати багатозначні образи. Його поезія насичена багатством образно-виражальних

засобів, а використання символіки дає можливість поетові висловити філософський, естетичний та емоційний зміст своїх творів.

Завдяки використанню символу В. Стус збагачує твори мовними засобами, що допомагають передати глибинну змістовність та емоційне навантаження. Вони викликають у читача багатоаспектне сприйняття та різні інтерпретації, дозволяючи поетові звертатися до універсальних тем та проблем.

У цьому розділі проаналізовані конкретні приклади використання символу та алегорії у творчості Василя Стуса, з'ясовані їх зв'язки з національно-культурним контекстом, а також розкриті основні ідеї, що заховані в цих стилістичних прийомах. Такий аналіз дозволяє краще зрозуміти особливості поетичного світу Василя Стуса та його внесок у розвиток української словесності.

2. 2. Стилiстична роль метафора у поезiї В.Стуса

Функціонування метафор у творчості В. Стуса також має свою специфіку. За думкою О. Таранавського, особливістю використання цього тропа в поезії В. Стуса є те, що «це не та традиційна метафора, де порівняння чи зіставлення використано для збагачення образності; це радше та похідна, що – як у математиці функція – створює нове явище, новий світ».

Л. Мацько виділяє такі типи метафор:

Стерті (загальнономовні, архетипні, фольклорні) – це метафори, в яких втрачено несподіваність асоціативного зв'язку, і вони стали загальновідомими і звичними. Розгорнені – ці метафори містять кілька метафоричних компонентів та охоплюють значно більший семантичний простір у висловлюванні.

О. Сидоренко відрізняє такі різновиди метафор:

Субстантивні:

а) загальнономовні одночленні іменникові;

б) двочленні іменникові;

в) тричленні іменникові.

Атрибутивні:

а) виражені прикметником та дієприкметником;

б) виражені прислівником;

Комбіновані (атрибутивно-субстантивні);

Дієслівні [31, с. 45].

Механізм створення метафори складається з небагатьох етапів, таких як метафори пошуку суб'єкта, пошук додаткового об'єкта, синтез вибраних об'єктів, зіставлення асоціацій, а потім народжується новий художній образ.

В. Стус працював саме за таким принципом. Стиль В. Стуса вражає метафорами, і він ніби жонглює ними, приголомшуючи свого читача парадоксальними, просто немислимими асоціативними зв'язками. В. Стуса називає поетом метафори, яку в його текстах можна розглядати з різних боків. Найпоширенішими є індивідуально-авторські метафори. Їхні ознаки: суб'єктивність, асистемність, унікальність, наявність авторства, одноразовість вживання, новизна [26, с. 14].

Справді, метафоричність Стусової мови досить складна й експресивна, що дозволяє предметам втрачати звичні обриси, набуваючи нової якості, а природним явищам з'являється у незвичайній кольоровій гамі: *«ярий місить гнів», «спів калиновий підноситься над водою», «рідання шиб і ринв, вурдиться печаль», «хрипне сніг», «труна обмиває душу»* (2).

Досить часто метафори становлять основу всієї поезії В. Стуса: *«Горить сосна – від низу до гори. Горить сосна – червоно-чорна грива над лісом висить. Ой, і нещаслива ти, чорнобрива Галю, чорнобри...»* (2). Слово «горить», що вживається в поезії п'ять разів, виступає мовною домінантою і виконує образну функцію. Воно створює оригінальну дієслівну метафору, а слово «сосна» стає символічним образом, що відтворює Україну, яка «горить», нищиться. Асоціативне поле метафори розширюється за рахунок слів, що вказують на напрям поширення вогню, підсилюючи символічну

функцію. Нерідко накопичення метафор створює передчуття тривоги, жалю та збентеження, надаючи зображуваному предмету рис живої істоти.

Також В. Стус творить прості для «розгадування» метафори, з прозорою семантикою. Ці унікальні творчі підходи використання метафор в поезії В. Стуса роблять його твори особливими, виразними та емоційно насиченими. Він здатний передавати складні та глибокі емоції через творче використання образів та мовних засобів.

У поетичній мові В. Стуса різновидом метафори, досить характерним і часто використовуваним, є персоніфікація. Ця фігура реалізується в тому, що предмети та абстрактні поняття набувають рис людини, наближаючись до читача, виражаючи емоції та маючи особистісні якості: *«Як ти довго випростуєшся з землі, білий світе!»* (2).

Ось деякі приклади персоніфікації у творчості В. Стуса: *«На ліктях підвелась зоря, мов породілля, І дух мій скорчився – і корчами кричить»*(2). У цій метафорі зоря стає подібною до матері, що підводиться на ліки, і кричить зі скорботними корчами. Таке зображення надає зорі людських рис, а висловлені емоції стають більш виразними та зрозумілими. *«Коле груди І хрип прилипнув до грудей»*. Тут метафора описує звучання хрипу, яке прилипає до грудей, ніби живий об'єкт, відтворюючи його сутність. Це дозволяє передати глибокі емоції та враження від звуків. Крім того, В. Стус також використовує прості для «розгадування» метафори, які мають прозору семантику, зрозумілу для читача. наприклад: *«Лечу – і згораю. Заобрійний край мене настигає, мене спостигає, мені простягає черствий коровай»* (2). У цій метафорі автор описує своє внутрішнє відчуття, використовуючи простий образ згорання та хлібний коровай, що символізує щоденність і реальність. Це створює живий образ, який легко розуміти та співпереживати. Таким чином, персоніфікація у творчості В. Стуса спрямована передати глибинні емоції, втілені за допомогою предметів, абстрактних понять та риси живих істот. Він також вміло використовує прості та зрозумілі метафори, які збагачують його поезію емоційністю та чутливістю.

У поетичному доробку В. Стуса поширені такі метафори-прикладки: «*вияви самострати*», «*птиці-слова*», «*весни-дні*» (2).

Окремі генітивні метафори – метафоризовані іменникові словосполучення із залежним словом у родовому відмінку. В. Стус часто вживав такі метафори, наприклад: «*Візерунки душ*», «*у білоті недосягання*», «*ріка життя*», «*літа блукань, надій і спроневіри*» (2). Генітивні метафори В. Стуса характеризуються стилістичною економічністю, глибоким змістом і одночасно – зрозумілістю без контексту, прозорістю: «*хліб смертей*», «*сон очей*», «*мед гріхів*», «*кадуби ночей*» (2).

Василь Стус розвинув пошук нових відтінків, слів емоційно-психологічного змісту, символів-персоніфікацій. Наприклад, образ дороги в його поезії стає символом життя, нездоланності: «*Та відчайдушно пролягла дорога несамовитих*»; «*Вглядаюсь в осінні стерні – куди ти біжиш, дорого?*» (2). Метафоричність мови В. Стуса складна й експресивна: «*Церква святої Ірини криком кричить із імлі*»; «*Глипає оком в'язниця, наче сова із пільми*» (2).

Метафоричні епітети, виразні та емоційні, передають незахищеність поета: «*самоти згорьовані хорали*», «*сумне вікно*», «*навіжений голос*», «*потойбічна вода*», «*благий переляк*», «*кошлатий байрак*» (2).

На основі метафоричного перенесення значень у художньому мовленні створені мовні образи, і кінцевим серед них є образ України. Вітчизну зображено в кількох ракурсах: Україна знедолена – «*Протрухлий український материк росте, як гриб*»; далека – «*До тебе вже шляхів не наплати, і в ніч твою безсонну не зайти*»; втрачена – «*О земле втрачена, явися – бодай у зболеному сні!*» (2).

Образ України у В. Стуса пов'язаний з образом матері, який показує не тільки синівські почуття вічного боргу перед найріднішою людиною, але й передає національні цінності, що полягають у вшануванні матері і рідної землі. Виникає триєдиний образ Вітчизни-матері-коханної: «*Щодень за днем, щорік за роком вглядаюсь в сумне вікно – і бачу мигдалеве око, Вітчизно,*

Матере, Жоно!» (2). Україну та особистість поєднують одні прагнення і болі, отже, почасти ліричне «я», Батьківщина і Бог у Стуса сакральний трикутник: *«І Господові помолись за мене»* (2); *«Серце промовляє – до тебе Бог заговорив»* (2). Поет протиставляє рідній Україні «новий світ» тоталітаризму: *«А світ звіріє в сотню пащ»; «... у грудях п'їтьма, і світ обступає стокрик – Колима»* (2). Уособленням цього «нового світу» є образ людини без голови: *«біля моїх дверей зупинилося дві ноги, дві руки й тулуб (голови не було)»* (2).

Метафоричні образи долі, життя-смерті, зраді створюють картину існування людини у світі зла: *«Чи серцем не жахнуться від ознобу на цих всебідах?»*; *«Ріка життя вже тече повз мене»*; *«зворохобилися душі»*.

Образи рідної хати, джерела, криниці, весни у поезіях Стуса виражені чутливо та щемливо: *«Поприсідали верби у воді»* ; *«уцухло серця джерело»* ; *«сяє срібне серце землі всепекельними калюжами»*; *«ліс випустив мене зі своїх об'їмів, ... все поновила, сплутавши, зима»*.

У Стуса можна спостерігати складні алюзійні метафори. Алюзія – це натяк на загальновідомий історичний, літературний чи побутовий факт. Форма метафори лежить на поверхні, а зміст її закодований у підтексті, в якому конкретно-чуттєва даність предмета зображення, крім власного, має значення змістовно отриманого натяку на якусь іншу ідею чи образ [37, с. 112]. Так, образ хреста у творах Стуса пов'язаний із в'язницею, самотою, болем: *«Довкола - зрубані хрести по рідній Батьківщині»* ; *«всю душу з'їв цей шлак лілово-сірий, це плетиво заламаних доріг»* ; *«світ вишиито хрестом»* [39, с. 246]; *«Чолом прогрішним із тавром зажури все б'юся об тверді камінні мури»*.

Образ людини без обличчя створює асоціативний ряд: кат, звиродніння, «тьмущая тьма», самовладдя: *«Порідшала земна тужава твердь, Міський мурашник поточив планету ... Вже навіть немовлятко й обіцяє стати нашим катом І порубати віковий поріг»*.

Мова Стуса наповнена яскравими метафорами в кольоровій гамі та звуковій палітрі: *«затрембітав тонкими голосами гранчастий келих квітів і*

дівчат»; «О тише тиші, заколисуї забутим гуком» ; «Самотньо сновигає голос у синіх нетрях вечорів» ; «Тільки тобою білий святитися світ» (2). Вірш «Ярій, душе...» – це справжня гама кольорів: «У білій стужі сонце України. А ти шукай – червону тіль каліни на чорних водах – тіль її шукай... У сивій завірюсі голосінь Ці грона болю...» (2).

Для Стуса характерне накопичення метафор, яке передає нагнітання, тривогу, жаль, збентеження ліричного героя. Ці емоції викликають у читача сприйняття навколишнього світу як живої істоти: «Народжень дибиться громаддя/ З торосів вікових страстей –/ І знову синодиком смерті/ Утверджується самовладдя» (2).

Письменник вдається до розгорнутих метафор, щоб не лише зіставити окремі явища на основі певної спільної риси, але й розвинути цю спільність у невеликому сюжеті: «Галактик зірна круговерть спіраллю простаного болю значить одвічну людську долю, снігами виповнену вщерть».

Персоніфікація, що означає «уособлення і уподібнення неживих предметів чи явищ природи людським якостям» [41, с. 120], у текстах В. Стуса проявляється з ознаками новини й несподіваності: «Сонце відтремтіло. Дитинство загубилось серед дня» (2); «сніг хоче спати» (2), «сонце божеволіє», «стогне вікно», «свічадо спить» (2).

Характерною рисою Стусової метафори є психологізованість. Метафора за своє суттю відображає синкретизм експресіоністичних елементів у світосприйнятті автора. Це, безперечно, сприяє створенню емоційного впливу на читача. У віршах про кохання метафори з адитивним забарвленням передають шалене почуття ліричного героя: «Дві руки сороміцькі тягнулися ласо, як змії, і заспрагла душа, улягаючи, ждала дощу» (2).

Таким чином, Василь Стус майстерно володіє інструментарієм української мови: як грою слів, так і грою зі словами-метафорами, які привертають увагу, подаючи спочатку незвичний погляд на явища чи події. Метафоричність Стусової поезії демонструє найкращі зразки одухотворення

в українській літературі. Читач ніби занурюється у світ мелодійної мови, що віддзеркалює споконвічну історію народу.

Слід зауважити, що багато метафор у творах В. Стуса характеризуються експресивністю та несподіваністю: *«церква святої Ірини криком кричить із імлі»*, *«дух мій скорчився – і корчами кричить»*, *«тополя ламле руки – / їй сил нема – пірвати тіло в літ. ...»*, *«Ти вже не згинеш, ти двожилава, земля, рабована віками, і не скарати тебе душителем сибірами і соловками»* (2).

В основному зазначені метафори мають розгорнутий характер, створюючи уявлення читача про цілу картину. Окрему групу становлять антропометафори, які образно характеризують людей, тварин, рослинний світ та явища природи.

У поезії *«На Колимських морозах калина»* автор зображує образ калини як символ смутку, туги за рідною землею та відірваності від Батьківщини. Зважаючи на зорові відчуття кольору, цей образ асоціюється з теплотою, але таке відчуття загострюється і набуває трагічного забарвлення: на колимському морозі калина зацвітає рудими сльозами. Метафора утворена за допомогою уподібнення до зовнішньої схожості (формою). Також використовується прийом антропоморфізації, а образи створені за допомогою антитези: Батьківщина – чужина. Це підсилює вираженість почуття туги ліричного героя і сприяє розкриттю ідейного задуму твору. За допомогою градації *«неосяжна озвучена днина»* автор підводить читача до кульмінаційного моменту, який відображається метафорою: *«і собором дзвінким Україна написалась на мурах тюрми»*. Метафора створена на основі подібності – тінь калини на стіні асоціюється у ліричного героя з образом рідної України. Після цього використання метафори, яка виникає зі спостережень навколишньої правди та асоціацій, породжених психічним станом ліричного героя: *«і котилося куль-покотьюлом моє серце в ведмежий барліг»*. Ця метафора може розчленовуватися на такі елементи: порівняння - серце котилося куль-покотьюлом, власне метафора – серце котилося,

перифраз – ведмежий барліг – вороги, запроданці. Найвищого ступеня емоційності автор досягає метафорою «і зголілі модрині кричали». Вона побудована на комбінованих зорових (зголілі) і слухових (кричали) відчуттів та на уподібненні за зовнішніми та внутрішніми ознаками. Максимально підсилює сприйняття образу засіб антропоморфізації.

У поетичній спадщині Василя Стуса зустрічаються метафори, утворені за допомогою імен реальних осіб – українських письменників, науковців, історичних діячів (Шевченко, Сковорода, Максимович, Довженко, Бортнянський, Петлюра). Наприклад, з досліджень А. Лупола, (14 разів) згадується Тарас Шевченко: в контексті використання його імені (8), прізвище Шевченко (3) та присвійного прикметника Тарасів («Тарасові провісні птахи – слова шугають над Дніпром»).

Також митець створює метафоричні ряди однорідних метафор-власних назв, наприклад: «Хай прийдуть в гості Леся Українка, / Франко, Шевченко і Сковорода»; «в золотій соломі, пригашеній сутемрявою, яйця заблуклої казкової несучки. Зеров, Вишня і Сковорода» (2). Крім того, знаходяться метафори, що базуються на іменуваннях героїв української літератури, наприклад образ Мавки чи проклятого Марка.

Василь Стус також звертається до метафор, утворених на основі імен світових культурно-історичних постатей (Гете, Бетховен, Шекспір) та літературних героїв (Фауст, Йорік). Так, використано імена: Гете (5) та його літературні персонажі (Мефістофель, Фауст – по 5 уживань), Бетховен (5), Шекспір (2) та персонажі його творів (Йорік – 7 уживань, зокрема 6 разів в одному вірші, Гамлет – 2).

Часто митець створює метафори на основі імені Ісуса Христа, яке може набувати значення «праведник» («Між клятих паливод, іуд і христів / Прожив я сімнадцять без малого дня») (2).

Часто в творах Василя Стуса зустрічається химерометафоризація, де ознаки, притаманні людині, тварині, рослині, риbam, птахам, інтегруються в

одну метафору. Такі метафори розкривають нові відтінки, емоційно-психологічний зміст і перетворюються на знаки-символи.

Отже, метафори Василя Стуса використовує для вираження зображальної й емоційної інтенсивності, йому загалом притаманний метафоричний стиль. Метафори Стуса часто є витонченими і відчутними, допомагаючи створити образи з високою художньою вартістю. Поет прагне виражати сильні емоції через слово. Метафори Стуса надають виразності та поетичності його текстам, допомагають підсилити ідеї та символіку в його поезії.

Його творчість багата на образи, що базуються на міфології та античних образах. Він використовує міф оніми як символи і сюжетні лінії своїх творів.

Метафори в поезіях Стуса виявляються у формі метафор-оживлення та метафор-опредмечування. Важливим елементом його поезії є антропоморфізація – перенесення людських дій на неживу природу. Василь Стус відтворює своє почуття та емоції через оживлення неживих об'єктів: *«нещастя й радощі мої – весняні ручаї»*, *«розум спертий, як спирт, горить»* (2).

Також у його поезії зустрічаємо метафори-опредмечування, коли ознаки з неживого світу переносяться на живе. Він відтворює природну красу та апокаліптичність світу: *«світання зайнялося»*, *«бринів поранок»*, *«легкі хмарки на порцеляновому виснули небі»* (2). Такий прийом дає йому змогу передати почуття, створити різноманітні образи та поглибити зміст своїх творів.

Василь Стус витворює метафори-опредмечування з використанням власних назв, таких як Україна / Вкраїна, Київ, Дніпро, які стають символами та представниками українського топосу. Ці лексеми відзначають окремі значимі місця для ліричного героя. Також автор називає об'єкти, такі як Софія (Софіївський собор), що представляють Київ, або російські топоніми, такі як Колима й Сибір [49, с. 14].

Метафори-опредметування, які використовує Василь Стус, обґрунтовуються семантикою власних назв, перетворюючи їх через призму особистих переживань і життєвого досвіду автора. Деякі метафори будуються на релігійних онімах, у тому числі слов'янські міфоніми (Волос, Ярило, Дажбог, Сварог, Стрибог, Лель) та образах з інших релігійних систем, які набувають метафоричного значення. У творчості Василя Стуса метафори-опредметування менш поширені, ніж метафори-оживлення.

Метафори-оживлення створено поетом для передачі інтегрованої інформації та емоційно-психологічного змісту. Вони базуються на переносних ознаках, притаманних живим істотам, на неживих об'єктах, таким чином розширюючи образний арсенал і творячи нові відтінки змісту. Поет використовує метафори-оживлення для символізації різних аспектів життя, кількості, кохання, природи, а також для відображення апокаліптичних та абсурдних ситуацій, автор використовує власні назви, такі як Україна / Вкраїна, Київ, Дніпро, Софія, як маркери, що репрезентують важливі локуси українського топосу. До того ж він використовує релігійні оніми, які набувають нових метафоричних значень та стають засобом вірування, особистих переживань автора. Метафори-опредметування, хоч і менш поширені, також використовуються Стусом для передачі образного змісту. Вони будуються на основі розвитку семантики власних назв, інтерпретованих через призму авторських переживань та життєвого досвіду.

Підсумовуючи, метафори в поезіях Василя Стуса є потужним засобом вираження його емоцій, ідей, ставлення до світу та його подій. Вони допомагають передати багатозаровий і виразний образний світ поета, що додає його творам глибини, сили та актуальності.

2. 3. Стилiстична роль епiтетiв i порiвнянь у поезiї В. Стуса

Важливим предметом дослідження сучасної лінгвостилістики є епітет – мовно-виразовий засіб, який виражає певні значення через характеристику

предмета. Використання епітетів відбиває цінності індивіда, а також мовні традиції певної епохи загалом. Епітети демонструють значні можливості мови в поєднанні слів та є одним із проявів мовного різноманіття. Вони допомагають виділити певний предмет чи явище з числа однорідних, точніше передати думку, а також надати мові образності та емоційності.

Ідейно-змістовий та художньо-естетичний аналіз творчості Василя Стуса розкриває складну просторову організацію його поезії. Вербалізація категорії простору створюється за допомогою епітетних словосполучень, що втілюють просторову семантику. Також, у творах Василя Стуса виокремлено епітетні сполучення, які відображають простір реальний, тобто той, що можна сприймати зором.

Наприклад, такі рядки: а) «простір, площинно обмежений»: *«подушка моя скуйовджена, і скуйовджена голова», «Через мости віків блага маленька кладка», «Вони викопуються з землі, з нірки, сизої від самотності», «квадратне серце – в квадратнім колі»; б) «простір протяжний, необмежений»: *«Понад дахами, понад затихлими, понад притихлим Києвом - гуркотять», «Просвітле небо аж кипить», «О, кара земле, окрай гри, бери мене, бери», «Тоскний тріск у порожнім лісі, і пташиний колючий свист», «Ця тверда земля трухлявіє щодня», «І вони стали насаджувати вздовж колючого дроту квіти, кущі, дерева», «Боже, най святитися, о най святитися край проклятий мій», «Зрідка дощить високе серпневе небо. І видиться тобі потемнілий став», «Що вам, богове, низько не клонюся в передчутті невідомих верств», «Цей навіжений, цей скажений степ на весну бугилою поросте» (1).**

Такі епітетні сполучення допомагають збагатити поезію Василя Стуса образністю, емоційністю та точністю передачі думки. Просторова семантика виражається в них яскраво й вільно, дозволяючи читачам відчувати глибину та багатство творів поета.

Епітетні сполучення у творчості Василя Стуса можна розділити на три групи, кожна з яких виражає певний аспект його поетичного світу. Перша

група епітетів описує особистий авторський простір, закритий для інших, зменшує обмеженість зовнішніх предметів та відчуття непереборності: *«нестерпний простір, заломлений, мов горло, у віки»* (2). Такі епітети відображають стан душі поета і його внутрішню боротьбу. Друга група епітетів виявляється широкою палітрою образів, які линути на весь світ, долаючи обмеження та відчуженість: *«море – чорна грудка печалі», «кульгавий день відходить, бо печерний ікластий лютий смерк не западе»* (2). Вони надають поезії Василя Стуса фантастичності, гротеску та емоційності. Третя група епітетів виражає абсолютний простір, де медитації та філософські роздуми знаходять своє відображення: *«за роком рік росте твоя тюрма», «блакитний світ – як блекота»* (2). Ці епітети малюють ментальний, медитативний простір та запрошують читача до роздумів та глибоких емоцій. Враховуючи цю структуру епітетів, можна зробити висновок, що творчість Василя Стуса має багатоаспектну просторову організацію, в якій відображаються його внутрішні переживання, відчуття, а також філософські роздуми про людське життя та долю. Епітети сприяють образності та емоційності, що робить поезію Василя Стуса особливою й незабутньою.

Епітетні сполуки, використані Василем Стусом, мають різний відтінок емотивної оцінки, що допомагає змалювати простір історичного контексту з ефективними емоційним забарвленням. Деякі епітети, такі як «соловецькі келії» і «печорський концентрак», несуть негативну оцінку та відтворюють жорстокі реалії тоталітарної системи. У свою чергу, епітетні сполуки «світле майбуття» і «радянський сад» мають іронічний відтінок, вказуючи на протест ліричного героя проти існуючої суспільно-політичної системи.

За допомогою епітетних сполук Василь Стус майстерно передає свої відчуття та емоції, впливаючи на читача і залишаючи його під враженнями. Його поетичний стиль доповнюється багатством образних виразів, що робить його творчість яскравою, емоційно насиченою та запам'ятовуваною.

Значним елементом у поезії Василя Стуса є група епітетів-кольороназв, що виражають зорову семантику. Поет вміло використовує колоративи для побудови кольорового спектру у своїх творах, таких як *«білий світ»*, *«блакитний світ»*, *«чорна грудка печалі»*, *«червона тінь»*, *«чорні води»*, *«чорний став»*, *«поле, синє, як льон»*, *«чорні тіні»*, *«чорне кладовище»* (2). Він також використовує епітети, що ґрунтуються на кольоровій схожості або відповідному кольоровому відчутті, такі як *«просвітле небо»*, *«кара землі»*, *«світле майбутнє»*, *«потемнілий став»*, *«просвітла дорога»* (2). Варто зазначити, що на тлі холодної кольорової гами, яка викликає відчуття лише тривоги та співпереживання у читачів, Василь Стус один раз використовує лексему «червоний». В даному випадку червоний колір асоціюється з кров'ю, руйнуваннями та боротьбою, як, наприклад: *«Цей став напівспалений, осінній чорний став, як антрацит видінь і кремінь крику, виблискує Люципера очима... А ти шукай – червону тінь калини на чорних водах – тінь її шукай, де жменька нас»* (2). Такий новий контекст лексеми «червоний» має узагальнено-образний зміст, асоціюючи її з горем, кров'ю та смертю. Таким чином, епітети-кольороназви допомагають Василеві Стусу втілювати багатозначність поетичного образу, надають його творчості експресії та глибини емоційного враження [51, с. 14].

Василь Стус у своїй поезії часто використовує кольорові означення, які надають його творчості особливу концептуальну значущість. Як білий, чорний, синій, голубий, фіолетовий, що значно поширені у його поезії. Білий, який відбиває всі інші кольори, символічно позначає реальний світ, у якому проживає автор у засланні, і набуває нового звучання. Його значення втрачає традиційну символіку невинності та чистоти, а замість цього передає біле божевілля, неспокій і протистояння зовнішнього світу. Лексема «білий» утворює асоціативні зв'язки з «чорним», і разом вони підсилюють внутрішній протест та обурення ліричного героя. Епітет «чорний» у поезіях Стуса пояснюється звичайними метафоричними лексемами, такими як *«чорна грудка печалі»*, *«чорний став»*, *«чорні води»*, *«чорні тіні»*, *«чорне*

кладовище» (2), що сприяє створенню тональності, допомагає передати переживання і смуток ліричного героя.

Таким чином, використання різних кольорових епітетів у творчості Василя Стуса розкриває його багатогранний світ почуттів та емоцій, створюючи глибокі символічні зв'язки з внутрішнім світом героя та його внутрішнім протестом проти зовнішнього світу.

Поет, передаючи заспокоєння та душевну рівновагу, часто звертається до блакитного (голубого) кольору, який символізує радість і заспокоєння, а іноді й нездійсненні мрії. Наприклад, у поезії «У лісі рівний голубий вогонь гудів», поет описує мирне лісове вогнище, яке створює атмосферу спокою. Через блакитний колір передається відчуття безкінечності та надії. Зустрічаються також епітетні структури з використанням синього кольору, який символізує довіру і безкінечність, але частіше сум і меланхолію. Наприклад, у поезії «У цьому полі, синьому, як льон», синій колір має асоціації зі сумом та ненавистю до степу, де герой намагався існувати.

Щодо фіолетового кольору, Стус використовує його в контексті божевілля та судніх днів, що надає епітетам з цим кольором таємничості та загадковості. Наприклад, у поезії «І зорі в фіолетовому небі» фіолетовий колір асоціюється з тисячами смертей та судом. Крім того, значну кількість епітетів можна знайти в групі внутрішньопсихологічного сприймання. Вони передають почуття ліричного героя. Наприклад, у поезії «Він із спецівки вийме шмат хліба» передається глибоке зворушення перед величчю степу. Ці епітетні структури допомагають читачеві зрозуміти внутрішній світ ліричного героя та його переживання.

Одна з визначальних функцій художнього мовлення – емоційний вплив на читача. Епітети змінюють активну роль у реалізації цієї функції, оскільки вони передають емоційно-оцінну семантику. Розглянемо епітетні словосполучення з просторовою семантикою, що ми виокремили у творах Василя Стуса, з погляду системного підходу до тропіки та класифікації епітетів Т. М. Онопрієнко [38, с. 14].

Серед них виділяємо епітети-гібриди: іронічний епітет, наприклад, *«Протрухлий український материк росте, як гриб»*, *«Мружусь – він: у світле майбуття своє вглядайся»*, *«І вже покореному, поріднитись з безумством світу білого»* (2). Використання іронічних епітетів надає творам сарказму та глибокого психологічного протесту; оксюморонний епітет, наприклад, *«Квадратне серце – в квадратнім колі, в смертному каре ми падемо долі»* (2). Оксюморони створюють несподівані протиріччя зображення, які розкривають внутрішній світ ліричного героя; гіперболічний епітет, наприклад, *«І глупа облягає ніч пекельний край і крик пекельний»*, *«Цей навіжсений, цей скажсений степ на весну булигою поросте»* (2). Гіперболічні епітети підсилюють виразність та драматичність поетичного зображення; порівняльний епітет, наприклад, *«Лише голубою стрічкою накручувалась дорога»*, *«Море – чорна грудка печі»* (2)..

Приєм контрасту показує виявленість природної гармонії *«Земля тужиться, а міський мурашник поточить планету»*; *«Небо лише недостатньо дає дощі»*; *«Свічка, що просвічує темряву, майже чорна – це як перемога крадькома»* (2) та людського світу *«Протрухлий український материк росте, як гриб»*; *«Ти народився, але тобі призначено бути мертвим у мертвому світі»*, *«Стій, нестерпний світ, мов здиблена круча, і під ним темний чорний рів»*, *«Білий світ розділений на рівні квадрати»*) (2).

Мовно-стилістичний контраст передається також за допомогою елементів антитези, які виражають особливо підкреслене протиставлення явищ, понять, думок, почуттів. Антитези у поезії Стуса побудовані на основі контекстуальних антонімічних означень і дистрибутивів:

Також характерною рисою художнього мовлення В. Стуса є використання ланцюжків епітетів, що відносяться до означуваного слова та слів із просторовою семантикою. Наприклад, слово «світ» має таку парадигму: *білий, блакитний, заборонений, великий, нестерпний, високий, здиблений*; «край» – *пекельний, проклятий, далекий, чужий*; «небо» – *просвітле, серпневе, сиве, вечірнє, пораннє*, «земля» – *вижлава, кара,*

рабована; «став» – повіслений, охололий, потемнілий, осінній, чорний (2). Такі складні епітетні конструкції створюють яскраве, детальне відображення моменту, підкреслюють думку та настрій, збільшують емоційний вплив на читача. Наприклад, *«Став повіслений, осінній чорний став, мов антрацит видінь, і виблискує Люцифера очима» (2).*

На змістовому рівні в межах просторової сфери поезії Василя Стуса присутні просторові образи та символи, що мають свою символічну значущість. Наприклад, весняні ручаї символізують щось короткотривале, плінне та неважливе; колючий дріт – обмеження думок, бажань та світовідчуттів; молочна ріка– безтурботне, нічим не обтяжене та сповнене добробуту життя; відкрите море – безмежний простір та первинне щастя; радянський сад – соціалістичне суспільство; вертикальна стіна – важкий та нездоланий шлях; квадратне коло – тюремна камера, з якої немає виходу.

Символізм таких епітетів твориться за рахунок метафоризації слова у відповідному контексті. Серед епітетних структур із схемою простору спостерігаємо такі, до складу яких входять постійні епітети, зокрема: *білий світ, дурна ніч, ніч глуха, небесного царства, світле майбуття, живий дух, молочна ріка, відкрите море, чорні тіні, світ великий, мертвий сон (2).*

Проте, більшість епітетних структур є авторськими, що свідчать про високу художню майстерність письменника та його особливе світосприйняття, що відбивається в його мовотворчості: *просвітле небо, кара землі, літепло води, пекельний край, блакитний світ, тоскний тріск, летить крилато лезо, п'янке бездоння, нестерпний світ, синє поле, нестерпний простір (2).* Ці епітети допомагають утворити багатопланові образи та символи, які надають поезії Василя Стуса особливої глибини та емоційної насиченості.

Отже, у процесі ідейно-змістового та художнього аналізу творчості Василя Стуса ми дійшли висновку, що його поезія характеризується складною просторовою організацією. Ми виділили епітетні сполуки, які вказують на реальний простір – той, який сприймається зором, зокрема,

особистий авторський простір, обмежений площиною і закритий для інших, а також простір безмежний, необмежений – це думки ліричного героя, що розширюються на весь світ, подолавши всі заборони та фізичні обмеження.

Епітетні структури, семантика яких співвідносна з ірреальним простором, дозволяє читачеві потрапити у безмежність фантазії, гротеску та неймовірних подій. Абсолютний простір, який виражається через епітетні конструкції, містить медитації, розмірковування та філософські пошуки письменника, насичений медитативними роздумами та емоціями. Епітетні сполуки також використовуються Стусом для змалювання історичного простору з різним ступенем емоційної оцінки, переважно негативної, з відтінками іронії та сарказму.

Серед епітетних структурних значень у поезіях Василя Стуса виділяється група епітетів зорової семантики, які відрізняються особливою образністю, експресією та емоційно-оцінною наповненістю. Особливо значною є група епітетів-кольороназв, таких як «білий», «чорний», «синій», «голубий», «фіолетовий». Ці колірні значення мають не тільки традиційне, але й індивідуально-авторське символічне значення, яке відбиває світосприйняття самого поета. Епітети внутрішньо-психологічного сприйняття передають почуття ліричного героя та узагальнюють поетичний світ Василя Стуса, надаючи йому почуттєвого сприйняття [53, с. 14].

При розгляді епітетних слів просторової семантики були виділені такі епітети-гібриди: іронічний, оксюморонний, гіперболічний, порівняльний, метафоричний, перифразний та метонімічний епітети. Спостереження за художнім мовленням письменника підтверджує, що більшість епітетних структур із просторовою семантикою твориться на основі метафоричного перенесення значення слів.

Епітетні конструкції у творах В. Стуса становлять загальну просторову сукупність, що уособлюється в поняттях «рідний край», «свобода», та «життя». На цьому рівні простежується використання прийому контрасту, який створює виразну дихотомію: простір волі, що охоплює безмежний

простір рідної землі, не обмежений будь-яким тиском, і простір неволі, що обмежений як фізично, так і психологічно, морально та духовно.

На мовно-стилістичному рівні контраст передається за допомогою елементів антитези, що обґрунтовується на контекстуальних антонімічних означеннях. Складні епітетні конфігурації в художньому мовленні Василя Стуса створюють яскраве, детальне бачення того чи іншого моменту, підкреслюють і настрій, посилюють емоційний вплив на читача.

На змістовому рівні в межах просторової сфери поезії Василя Стуса зустрічаємо просторові образи і символи. Серед епітетних структур просторової семантики можна виділити дві категорії: постійні епітети та індивідуально-авторські. Це свідчить про високу художню майстерність письменника та його особливе світосприйняття, що відбивається у його творчому мовленні.

Висновки до II розділу

У розділі II було досліджено стилістику зображально-виражальних засобів у поезії Василя Стуса, роль символу та алегорії у творчості поета. Символіка та алегорія в його творах мають велике значення, допомагаючи передати складні філософські думки, ідеї та глибокі емоції. В. Стус вміло використовує символічний мовний засіб для передачі внутрішнього світу та універсальних тем.

Було досліджено використання метафори у творчості В. Стуса. Метафора є однією з визначальних стилістичних особливостей його поезії. За допомогою метафор поет вдало передає свої почуття, думки, ставлення до світу та долі. Використання метафор додає його творам багатогранності, глибини та емоційної насиченості. Окремо досліджено роль епітетів та порівнянь у поезії В. Стуса. Використання епітетів у його творчості робить текст образним, живим та виразним. В. Стус вміло підбирав слова, які доповнюють образи, створюючи яскраві та мальовничі зображення.

Порівняння допомагають зрозуміти його глибокі думки та пережити його твори більш насиченими та динамічними.

Усі засоби стилістики, досліджені в розділі II, допомагають В. Стусу передати свої почуття, філософські роздуми та погляди на світ. Творчість Василя Стуса відзначається багатством образів, глибокою емоційністю та оригінальним виразом, що робить його поезію унікальною та цінною частиною української літератури.

У другому розділі також було проведено аналіз епітетних структур з в поезіях Василя Стуса. Цей аналіз жпа змогу прояснити аспекти поетичної майстерності автора та його унікальний світогляд. Зазначено, що у творчості Стуса просторові образи та символи мають велике значення, допомагаючи передати складні емоції, почуття, ідеї та думки. Він використовує різноманітні епітети, які мають значення «простір», створюючи дивовижні почуття, образні та мальовничі висловлювання. Особливою рисою Стусової поезії є використання метафоричних епітетів, які дозволяють опинитись у безмежних фантазіях, гротеску та неймовірних подіях. Використання епітетних структур з просторовою семантикою створює особливу атмосферу та готові передати різноманітні аспекти життя, природи та людських емоцій. Також в іншому розділі було описано використання Стусом прийому контрасту, який створює виразну просторову дихотомію. Антитетичні ознаки простору волі та простору неволі, відкритості та обмеженості призначені для підкреслення глибинних ідей автора та його філософських роздумів. Висновок другого розділу підкреслює, що поетичний простір Василя Стуса багатий, різноманітний і насичений емоційним змістом. Його художня майстерність та вміння передавати просторові образи та символи зробили його творчість унікальною та неповторною.

РОЗДІЛ III. ВИВЧЕННЯ СТИЛІСТИЧНИХ ФУНКЦІЙ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ У ШКОЛІ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ СТУСА)

3. 1. Лінгводидактичні засади вивчення стилістики у старших класах (на матеріалі поезії В. Стуса)

Системне використання літературних вірців – один із способів формування духовно багатішої мовної особистості. На уроках крайнської мови із застосуванням текстоцентричних технологій можна якнайтісніше поєднувати навчання з вихованням, через багатство рідного слова, його зміст і звучання, активно впливати на розумовий розвиток дітей, домагатися свідомої праці з опанування теми, створювати ситуацію успіху.

Актуальною проблемою сучасної лінгводидактики є добір якісного ілюстративного й дидактичного матеріалу, що давав би змогу успішно забезпечити послідовну реалізацію компетентнісного підходу до вивчення літературних явищ та виробляти потрібні вміння й навички свідомо й правильно використовувати їх у мовленні, враховував би систему оновлених завдань мовної освіти – зміну її сутності на засадах комунікативності, когнітивності, посилення внутрішньопредметних і міжпредметних зв'язків у навчальному матеріалі, сприяв би налагодженню й ефективному функціонуванню системи навчальних дій, залученню додаткових стимулів вивчення молодим поколінням української літератури.

Одним із шляхів ґрунтовного засвоєння школярами знань про українську мову на основі аналізу стилю письменника та вироблення відповідних компетенцій щодо правильного й ефективного використання мовних одиниць у мовленнєвій діяльності, усвідомлення художнього тексту як матеріалу формулювання думки, засобу розвитку уваги до мовознавчих термінів, спостережливості над словом, його естетичного сприйняття є впровадження в постійну практику лінгвістичного аналізу тексту.

Методологічною основою дослідження тексту виступають мотивація мовленнєвої діяльності людини, єдність інтелекту та емоцій і вольової сфери. Треба брати до уваги те, що текст – це закрита гармонійна система, яка реалізується на кількох рівнях: інформація, позиція й авторський задум, структура висловлювання, мовні засоби, які передають зміст.

Вивчення стилістики в старших класах є важливою складовою розвитку мовленнєвої компетенції учнів. Особливо це стосується поезії, яка, як ніщо інше, вимагає від учнів розуміння та власного переживання художньої мови. У даному розділі розглянемо лінгводидактичні засади, які можуть бути використані для ефективного вивчення стилістики на прикладі віршів Василя Стуса.

Навчання стилістики розпочинається з активізації лексичного запасу учнів. Це включає в себе роботу над синонімами, антонімами та асоціативними рядами. Завдання може полягати у визначенні найточніших слів для передачі конкретного емоційного стану чи образу в поезії В. Стуса.

Важливим етапом є розгляд образності та метафор у віршах. Учні можуть досліджувати, як поет використовує образи для вираження своїх думок та почуттів. Зокрема, аналіз метафоричних конструкцій у віршах В. Стуса дозволяє розкрити глибинний зміст його поезії.

Структурний аналіз риторичних засобів: вивчення риторичних засобів сприяє розумінню побудови тексту та виразності мовлення. Учні можуть аналізувати повтори, паралелізми, антитези та інші прийоми, які використовує В. Стус для досягнення ефекту в його віршах.

Для розвитку власного творчого підходу учнів варто спробувати експресивну інтерпретацію віршів Стуса (у вигляді театралізованих читань, створення власних віршів із застосуванням вивчених стилістичних прийомів чи навіть створення власних образів).

Порівняльний аналіз різних творів В. Стуса дозволяє учням розкрити індивідуальний стиль поета та його місце у літературному контексті.

Аналіз тексту має слугувати підґрунтям творчих робіт учнів, адже вміння створювати власні висловлювання залежать від умінь аналізувати чуже мовлення, сприймати й відтворювати його.

Вивчення цих проблем на уроках української мови в 11 класі допомагає учням розвивати не лише лінгвістичні навички, але і критичне мислення, творчість та аналітичні здібності.

Під час вивчення тем зі стилістики на уроках української мови в 11 класі ми ставимо перед собою комплексні цілі. Ми спиратимемося не лише на поетичні тексти. Наша мета полягає в розгляді основних подій у житті і творчому шляху В. Стуса через призму його світогляду як миця, патріота та філософа, що знайшли відображення у стилістиці його творів. Маємо намір ознайомитися із складною долею цього видатного поета, борця за незалежність рідної Вітчизни в часі тоталітаризму. Нам важливо підвести учнів до усвідомлення втрати такої особистості як трагедії національного масштабу, спонукати їх до роздумів про значення зв'язку зі своїм корінням та розвивати в них почуття гордості за те, що вони є співвітчизниками таких непересічних людей, як В. Стус.

Наш підхід до вивчення матеріалу – різноманітність та інтерактивність у процесі уроку. Ми плануємо використовувати фотографії, щоб створити стенд чи слайд-шоу, продемонструвати ряд понять. Також плануємо організувати виставку творів, використати фрагменти передач про В. Стуса або фільм «Птах душі» про поета. Кожен учень матиме примірник творів Стуса або роздруківку тих поезій, які будуть розглядатися на уроці. Почнемо вивчення життєпису поета з читання біографічного нариса «Двоє слів читачів» написаного Стусом наприкінці 60-х років. [55, с. 11]. Учасники уроку будуть декламувати й аналізувати поезії, читати й обговорювати спогади, коментувати прочитане та відповідати на запитання вчителя.

Під час вивчення нового матеріалу ми подаємо його в етапі життєвого шляху Василя Стуса – дороги через терни до зірок. Кожне нове повідомлення учня, для якого було передбачене завдання, стає наступним етапом.

Починаємо з першого етапу – родина та її вплив на становлення особистості Василя Стуса. Він народився 6 січня 1938 року в селі Рахнівка на Вінниччині в селянській родині Стусів. Василь був четвертою дитиною. Події з дитинства майбутнього поета свідчать про те, що його життя з самого початку було важким і печальним. Смерть сестри та брата, які загинули під час Другої світової війни, заклали основу для формування трагічного світогляду. Василь Стус описав ці страшні моменти: «Я пам'ятаю, як поранило брата Івана, як він лежав з відбитою ніжкою і вирваною осколком лівою щогою... Пам'ятаю, як мене підвели до його тіла на цвинтарі, а я бачив лише родимку на правій щогі його і не хотів ні прощатися з Іваном, ні з його родимкою». Для родини ще одним випробуванням були тяжкості, спричинені війною та голодом 1947 року. Ці події залишили свій слід у пам'яті поета: «Я пам'ятаю коржі зі жмиху, які пекла мама, а мені від них боліла голова. Це був мій 3-4 клас». Умови життя створили у хлопця чутливість, внутрішню силу, бажання допомогти іншим: «Мамі було важко, татові було важко. Тому і мені має бути важко, поки їм не стане легше, поки всім людям на світі не стане легше жити». Проте в дитинстві залишилися й світлі враження, пов'язані з атмосферою в родині. Батьки Стуса були дуже релігійними й жили за християнськими законами. Високий моральний стандарт і важливість особистої свободи, що передавались від матері до сина, стали основою його громадянської позиції. Материні пісні роблять душу хлопця вразливою до поезії. І з часом поет розумів секрет материнської мудрості: незмінність її у будь-яких життєвих ситуаціях. Стус з часом почав порівнювати своє життя із батьківським як символ роду, шукаючи своє коріння та зростаючи в самопізнанні [56, с. 4].

Другий етап. У шкільних роках Василь Стус зіткнувся із загальним занепадом, ідеологічною брехнею та суспільним лицемірством. Діти, серед яких був і Стус, були примушені вигукувати: «Спасибі, товаришу Сталіне, за наше щасливе дитинство» [57, с. 18]. Це стало першою власною соціальною травмою поета. Уже в юному віці Василь виявив надзвичайний інтерес до

навчання. За словами батьків, він уже до шести років був школярем і навіть серед старших дітей виявляв свою ерудицію. Срібна медаль, яку Стус отримав під час закінчення середньої школи, була результатом наполегливості хлопців. У нарисі «Двоє слів читачів» він пише: «Шкільне навчання – вабило. Одне – чужомовне, а друге – дурне. Чим швидше забудеш школу, тим краще». Під час навчання у школі Стус заглиблювався у світ літератури. У художніх текстах він особливо захоплювався героями з виразними характерами. Роман Джека Лондона «Мартін Іден» залишив враження, залишивши непересічну особистість, яка досягає успіху. Шкільні роки стали періодом перших поетичних спроб Василя Стуса. Їх можна не вважати дуже вдалимими, але вже в цьому віці відчувався його художній талант.

Третій етап. Студентські роки, початок професійної діяльності (1954 – 1963). У своєму нарисі Стус називає студентські роки «трудовими». Чому? Це, мабуть, було пов'язано з матеріальними нестачами, але ще більше – із системою навчання, яка була пронизана фальшивим висвітленням історії нашого народу, що було нормою того часу. На історико-філологічному факультеті Сталінського педагогічного інституту Василь Стус часто перебував у бібліотеці. Він цікавився літературною класикою, філософією, мовознавством та історією. Самостійно вивчав латинську мову, а німецькою мовою володів настільки, що читав без словника. Його широкі знання та глибокий науковий підхід дозволили вже в студентські роки проводити серйозні літературознавчі дослідження. Наприклад, його доповіді «Поети нової української хвилі...» та «Світ поезії Рильського» могли стати основою для майбутньої кандидатської дисертації. Не дивно, що він закінчив інститут з червоним дипломом.

Четвертий етап. Перші виступи проти національної дискримінації. Наприкінці 50-х років у Донецьку виникло літературне об'єднання «Обрій», де об'єдналися молоді письменники-початківці. Засідання проходили енергійно, і часом були такі пристрасті, що влада намагалася спрямовувати

діяльність «Обрію» у потрібне їй ідеологічне русло. Цю місію виконували старші місії, які відвідали «Обрій», критикували молодого письменника та заперечували нові тенденції в літературі. Виникло напруження між молодими та старшими літераторами, що активізувало діяльність перших. Одним із найактивніших був Стус, його виступи відрізнялися гостротою, пристрасною та актуальністю. Він часто читав свої вірші, які не вписувались у звичні стандарти лозунгової поезії, що переважала в той час. Тут вперше Стус виступив проти національної дискримінації народу. Його вражала духовна деградація, яка панувала в російськомовному Донбасі. Це спонукало його активно виступати за Україну та українську мову. Вже тоді він глибоко усвідомлював драматичні наслідки русифікації українського народу і виступав проти цього процесу [58, с. 8].

П'ятий етап. Київський період (1963 – 1972). У колі шістдесятників. За словами Є. Сверстюка, 1963 рік відзначився для Стуса рішучими змінами. Вступ до аспірантури Інституту літератури АН УРСР; Активне громадське та літературне життя; долучення до молодого покоління миців, пізніше названого шістдесятниками; клуб творчої молоді; оптимізм, очікування кращого майбутнього для народу; поетичні вечори, концерти, наукові конференції, диспути, зустрічі з цікавими людьми; духовна свобода, прагнення вирватися за межі ідеологічних рамок; постійне опрацювання світового й українського наукового, філософського, художнього досвіду; розквіт самвидаву. Отже, на початку 60-х років поет потрапив у надзвичайно продуктивне духовне середовище, яке допомогло йому зміцнити й проявити свої творчі здібності та кращі людські якості [59, с. 14].

Шостий етап. Репресії у 60-і роки. Життя і боротьба в умовах переслідувань. Наступ реакції почався у середині 60-х років. Постійна солідарність з ув'язненими друзями, виступи проти арештів інтелігенції, листування з ув'язненими, бажання приєднатися до них та ін., відкритий протест 1965 р. під час прем'єри фільму «Тіні забутих предків» в кінотеатрі «Україна», відрахування з аспірантури за «систематичне порушення норми

поведінки аспірантів та працівників наукового закладу», робота в будівельній бригаді кочегаром, одруження з Валентиною Попелюх 10 грудня 1965 р.

Сьомий етап: Роки ув'язнення (1972 – 1985), перегляд фільму «Із забуття – у безсмертя». Стус був складним в'язнем для охорони, він захищав себе та інших ув'язнених, писав звернення та відкриті листи до влади, використовував радикальні способи протесту (голодування). Існує версія, що В. Стуса знищили, щоб не допустити присвоєння йому Нобелівської премії, на здобуття якої Стуса висунув німецький письменник Г. Белль. Офіційна версія смерті – у ніч з 3 на 4 вересня 1985 р. В. Стус помер від переохолодження.

Восьмий етап. Повернення в Україну. У листопаді 1989 року прах В. Стуса, а також двох інших політв'язнів – Ю. Литвина та О. Тихого – був перевезений до Києва й похований на Байковому кладовищі. Свідчення учасників: «З моменту поховання Шевченка наша столиця не бачила такої величності духовності. Здається, весь інтелектуальний, світлий Київ, вся Україна запалили свічки пам'яті під час цієї події. – відбувся гідний провід Василя Стуса, Юрія Литвина, Олекси Тихого...» (за відомостями В. Боднара)

Вивчення творчості Василя Стуса на уроках мови відкриває безмежні можливості для розвитку творчих та аналітичних здібностей учнів. Враховуючи важливість особистості поета та його внеску у вітчизняну літературу, творчі завдання можуть стати не лише інструментом вивчення мови, але й засобом формування глибокого розуміння художньої мови.

Серед творчих завдань вдалим прийомом може бути літературний експеримент: учні можуть спробувати, обираючи якийсь із творів В. Стуса та переписуючи його, змінити стилістичні елементи, зберігаючи основну ідею та емоційний заряд.

Груповий аналіз творів: учні можуть формувати групи для глибшого аналізу конкретного вірша Стуса. Кожна група відповідає за дослідження певного стилістичного прийому, його впливу на текст та спільно презентує результати.

Інтерпретація образів: учні можуть обирати конкретні образи чи символи з поезій В. Стуса та розглядати їхню багатозначність. Завдання може включати створення власних інтерпретацій та відповідей на питання про значущість обраного образу.

Біографічні відомості можуть стати основою для творчих завдань. Учні вчаться висловлювати свої думки в усній і писемній формі, користуючись потрібними мовними засобами відповідно до мети, змісту мовлення й умов комунікації.

Учні можуть написати есе, де аналізують біографічний досвід поета, що вплинув на його твори, описати стилістику поезії В. Стуса, розкриваючи, як автор використовує мовні засоби для досягнення естетичної та емоційної наснаги.

Використання таких творчих завдань дозволяє учням глибше вникнути в світ мови В. Стуса, сприяє розвитку творчих навичок та допомагає їм самостійно розуміти і застосовувати стилістичні засоби у власному мовленні.

3. 2. Система вправ для вивчення функцій лексичних одиниць у художньому тексті (на матеріалі поезії В. Стуса)

Вивчення тем зі стилістики на прикладі поезії В. Стуса у старшій школі сприяє розвитку критичного мислення, розширенню мовленнєвого багажу та формуванню художнього смаку учнів. Це не лише допомагає зрозуміти мистецтво слова, а й розвиває творчі здібності та залучає учнів до активного сприйняття художніх текстів.

У 11 класі українська мова набуває глибшого характеру вивчення, і стилістика стає ключовим елементом розширення лінгвістичних знань та розвитку критичного мислення учнів. Ряд проблем, які варто розглядати на уроках стилістики в старших класах на прикладі поетичного тексту:

- структура та особливості художнього тексту: учні вивчають особливості будови різних видів художніх текстів (поезія, проза). Розуміння

структури допомагає учням краще аналізувати й розкривати таємниці художньої мови;

- вивчення стилістики включає аналіз різновидів художнього зображення, таких як алегорія, символ, персоніфікація, міфологема та інші. Учні повинні розуміти, як ці прийоми використовуються для досягнення конкретного виражального ефекту;

- вивчення стилістики включає аналіз різновидів образності в художньому мовленні: аналіз метафор, порівнянь, епітетів, метонімії та інших різновидів образності допомагає учням відчувати багатство художньої мови та розкрити глибину мистецтва слова;

- вивчення лексичних та граматичних прийомів у стилістиці, які використовуються авторами для досягнення конкретних стилістичних ефектів. Це включає в себе вивчення антитез, повторів, еліпсису та інших засобів;

- стильова індивідуалізація автора: учні аналізують та розуміють, як автор впроваджує свою індивідуальність у художній текст, використовуючи специфічні стилістичні засоби та мовні конструкції;

- лінгвістичні аспекти поетичної мови: на прикладі творчості українських поетів учні вивчають особливості поетичної мови, ритму, рими та вибір мовних засобів для досягнення естетичної виразності.

Найбільш ефективним та інтрепретативно значущим видається лексичний рівень, тобто рівень слів, значення яких, занурене в мовну канву твору, набуває нової семантичної цінності з огляду на зміст художнього тексту. Вони є основою для творення образних значень.

Тому пропоную для вивчення функцій лексичних одиниць застосувати роботу з картками на прикладі поетичних текстів В. Стуса:

Картка 1.« Як добре те, що смерті не боюсь»

Завдання:

1. Прочитайте поезію, визначте її тему та головну думку. Назвіть слова, вжиті в переносному значенні, умотивуйте їхню роль у розкритті головної думки.
2. Охарактеризуйте синтаксичну організацію тексту (тип речень за метою висловлювання), з якою метою автор використав окличні речення?
3. Випишіть образи-символи та поясніть їх значення.
4. Чи можна поезію вважати своєрідною поетичною декларацією митця, в основі якої лежать духовність і гуманізм, екзистенціалізм та стоїцизм?
5. Поясніть метафору «ружею завітне коло шиб».
6. Знайдіть у тексті поезії порівняння, епітети та гіперболу.
7. Напишіть твір - мініатюру «І в смерті з рідним краєм поріднюсь», використайте два фразеологізми, синоніми та пароніми.

Картка 2. «Крізь сотні сумнівів до тебе йду»

Завдання:

1. Які враження викликала у вас ця поезія? Чому?
2. Ліричний герой. Хто він, який? Опишіть його трьома синонімами.
3. Який образ є внутрішнім стрижнем твору?
4. Які мовні засоби сприяють емоційному наснаженню твору?
5. Визначте художньо-стильові особливості поезії «Крізь сотні сумнівів до тебе йду».
6. Поясніть значення слова предтеча, доберіть синоніми. Предтечею чого був Василь Стус?

Картка 3. «Господи, гніву пречистого»

Завдання:

1. Який жанр поезії «Господи, гніву пречистого»? У чому його особливість?
2. Прокоментуйте рядки поезії «Спасибі за те, що мале людське життя, хоч надією довжу його в віки».
3. Яке смислове посилення несе звертання «Господи» у поезії?
4. Проілюструйте таблицю «Художні засоби поезії» прикладами з поезії «Господи, гніву пречистого».
5. Розкрийте значення образів-символів *небо, світи*.

Картка 4. «Мені зоря сіяла нині вранці»

Завдання:

1. Поясніть лексичне значення слова *зоря*, як автор трактує його?
2. Чому автор каже: «Лиш мати – вміє жити, аби світитися, немов зоря?»
3. Які почуття виликала поезія? Опишіть їх трьома іменниками, трьома прикметниками, трьома дієсловами.
4. Напишіть творчу роботу на тему «Бо жити – то не є долання меж, а навикання і самособоюнаповнення».

Для уроків розвитку мовлення можна запропонувати написання твору на вибір за такими темами: «Роздуми над творчістю та життям В. Стуса», «Проблема людської совісті та честі у поезії В. Стуса», «Людина та її роль у суспільстві», «Синівський обов'язок перед матір'ю», «Образ України в творчості В. Стуса».

Висновки до III розділу

Опрацювання питань стилістики через творчість Василя Стуса відкриває широкі можливості у методиці навчання мови. В. Стус як поет і філософ має унікальний стиль, який дозволяє виявити та представити мовні конструкції як індивідуальні стилістичні особливості його творчості. Його

поезії відображають багатогранність мови та стилю, і це стає основою для аналізу й обговорення в контексті унікальності та індивідуального підходу до мовлення.

Вивчення стилістичних функцій лексичних одиниць на прикладі поезії Василя Стуса є надзвичайно важливим етапом у формуванні мовленнєвої компетенції та розвитку мовленнєвих навичок учнів. Аналізуючи його вірші, учні мають можливість не лише вдосконалити свої знання про стилістику, а й зануритися в світ поетичного мистецтва, де кожне слово володіє великою силою та виражає глибокі почуття.

Важливим результатом цього є те, що учні не тільки засвоюють теоретичні аспекти лексичної стилістики, але й навчаються застосовувати ці знання на практиці. Вони розкривають семантичне багатство слів у поезії Стуса та розуміють, як вибір лексики сприяє створенню унікального образу та настрою в його творах. Вивчення поезії В. Стуса розвиває чуття до краси мови. Цей розділ стає своєрідним мостом між теорією та практикою, дозволяючи учням не лише розуміти літературні явища, але і самостійно творити. Вивчення стилістики на основі поетичних текстів В. Стуса сприяє розширенню культурного багажу учнів та надихає їх на творчі експерименти в мовленні.

Цей підхід стимулює критичне мислення, розвиває аналітичні навички, допомагаючи оцінювати мовні засоби з погляду індивідуальності та оригінальності, що сприяє розвитку їхньої креативності й критичного мислення. На основі вивчення стилістичних функцій лексичних одиниць у поезії Василя Стуса учні отримують можливість розширити свій словниковий запас, покращити навички аналізу та вираження власних думок про художній текст. Такий підхід до вивчення стилістики сприяє глибшому розумінню мови як мистецтва слова та підготовці учнів до власного літературного творчого вираження.

ВИСНОВКИ

Мета дослідження була спрямована на аналіз стилістичних функцій зображально-виражальних засобів у поезії Василя Стуса, а завдання включало визначити та проаналізувати засоби, які використовував поет, для передачі своїх ідей та почуттів. Дослідження допомогло простежити взаємозв'язок між зображувально-виражальними засобами та філософською складовою поезією Василя Стуса.

У першому розділі зосереджено увагу на образності художнього твору та її ролі у передачі авторських ідей, почуттів та світогляду. Поетичний твір, як форма художньої творчості, не тільки втілює авторські думки та емоції, але й надає світову естетичну та емоційну цінність.

Стилістичний аналіз зображально-виражальних засобів дозволив продемонструвати унікальність та індивідуальність стилю Василя Стуса як поета. Він дозволив розкрити використання різноманітних образотворчих та літературних прийомів, таких як метафори, символи, епітети та інші стилістичні засоби, які надають творам Василя Стуса особливої глибини та емоційності. В результаті виявлено і проаналізовано важливі аспекти поетичної творчості Василя Стуса з точки зору стилістики та образно-виражальних засобів.

Високий рівень художньої мови та самобутній характер зображально-виражальних засобів у творах Василя Стуса свідчить про його значний літературний внесок у розвиток української поетичної культури та традиції. Дослідження підтверджує, що художність поетичних творів Василя Стуса є невичерпним джерелом для стилістичного дослідження. Його талант і глибока поетична майстерність заслуговують належної уваги, а вивчення його творчості розширює розуміння української літературної спадщини та покращує сприйняття його літературних шедеврів.

У другому розділі відзначена роль символу у творчості поета, а також значення метафор, епітетів та порівнянь у його поезіях. Вивчення стилістичного потенціалу цих засобів дозволило розкрити художню систему

Василя Стуса та його індивідуальність, втілену у майстерно обраних мовних засобах. Стилістичний аналіз дав можливість розкрити його індивідуальний підхід до художнього слова та дослідити зображально-виражальні засоби, які допомагають передати його художній світ. Основні результати дослідження полягають в аналізі зображувально-виражальних особливостей поезії Василя Стуса, таких як метафори, символи, порівняння, епітети.

Стилістичні функції символів у поезії В. С. Стуса полягають у тому, що вони дозволяють передавати складні філософські думки та універсальні теми, розкрити глибину його поетичних думок та ідей. Метафора як ключовий стилістичний засіб є необхідним інструментом для виразного втілення почуттів поета та ставлення до світу. Епітети та порівняння надають текстам Василя Стуса яскравості та насиченості, роблячи їх більш емоційно виразними.

Загальні висновки свідчать про те, що Василь Стус є видатним поетом, майстром слова, який уміло використовує зображально-виражальні засоби для передачі своїх ідей, емоцій та філософських думок. Його художність та стилістична майстерність глибоко впливають на літературну культуру та спадщину. Вивчення стилістичного потенціалу дозволяє краще розкрити глибину його поетичної мови, а також збагатити розуміння його творчості для сучасної аудиторії. Образно-виражальні засоби, такі як метафори, символи, епітети та порівняння, допомагають Василю Стусу втілити його ідеї та переживання в художніх образах, надаючи його творам особливої виразності та цінності.

Таким чином, дослідження стилістики образно-виражальних засобів у поезії Василя Стуса дозволило розкрити глибину його поетичних думок та відчуттів. Василь Стус – це поет, чії слова і образи залишаються актуальними та надихаючими для сучасного читача, тому на уроках української мови його тексти пропонуємо як основу для формування системи стилістичних вправ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Адельгейм Є. Г. Рецензія на збірку поезій Василя Стуса «Зимові дерева». *Відродження*. 2009. № 23. URL: <http://www.stus.kiev.ua/>
2. Антологія української поезії ХХ ст.: від Тичини до Жадана / упор. І. Малкович. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2018. 2016 с.
3. Бедрик Ю. Василь Стус: проблема сприймання. Київ: «Фотовідеосервіс», 1993. 80 с.
4. Бандальер Г. С. Експресивність як визначальна риса поезики Василя Стуса. *Вісник НАН України*. 2020 № 9. С.44–49.
5. Бойко Н. Д. Експресивна лексика в поезії Василя Стуса. *Рідна школа*. 2020. № 8. С.44 – 46.
6. Бондаренко А. І. Лексична парадигма «страждання» в поезиці В. Стуса. *Мовознавство*. 2019. № 2 – 3. С. 12–21.
7. Бондаренко А. І. Спроба аналізу філософських творів Василя Стуса. *Дивослово*. 2019. №8. С. 34–39.
8. Бондаренко А. І. Час вибору: вивчення творчості Василя Стуса в школі : посібник. Київ : Академія, 2003. 232 с
9. Браїлко Ю. І. Семантико – стилістичні інтерпретації теонімів у поезії Василя Стуса. *Дивослово*. 2019. № 1. С. 44 – 48.
10. Віват Г. І. Вживання архаїзмів, церковнослов'янїзмів, рідковживаних слів та інші способи образотворення в поетичній творчості Василя Стуса. *Укр. література в загальноосвітній школі*. 2020. № 6. С. 39– 43.
11. Віват Г. І. Сакральні числа та геометричні фігури як образні засоби (За творчістю Василя Стуса). *Дивослово*. 2019. № 7. С. 41 – 43.
12. Гундорова Т. І. Шістдесятництво: метафора, ім'я, дім. *Коцюбинська М. Х. Мої обрії* : В 2 т., Т. 1. Київ: Дух і літера, 2020. С. 4–10.
13. Данильчук Д. Р. Особливості синтаксису поетичної мови Василя Стуса. *Дивослово*. 2019. № 9. С. 44–48.

14.Дворко Г. Ф. Нецензурний Стус : кн. у 2 ч. / упор. Б. Підгірного. Тернопіль : Підручники і посібники, 2020. С. 195 – 221.

15.Драч І. Ф. Рецензія на рукопис книжки «Зимові дерева» : підручник. Київ : Академвидав, 2019. 472 с.

16.Єгорченко М. Функція «Пастернаківського тексту» у творчості Василя Стуса. *Актуальні проблеми української літератури і фольклору*: наук. зб. 2020. Вип. 16. С. 83–87.

17.Жулинський М. Г. Василь Стус. Із забуття – в безсмертя (Сторінки призабутої спадщини). Київ : Дніпро, 2019. С. 416–431.

18.Загребельна Н. К. Сам на сам із собою: внутрішній суб'єктний синкретизм у поезії В. Стуса. *Молода нація*: Альманах. К., 2006. Вип. 38: Василь Стус. Двадцять років після смерті: сучасне сприйняття і переосмислення. С. 70 –79.

19.Зінкевич О. С., Француженко М. О. В. Стус: в житті, творчості, спогадах та оцінках сучасників. Балтимор–Торонто: Українське видавництво «Смолоскип» ім. В. Симоненка. 2020. 463 с.

20.Колодкевич Г. В. Елементи міфологізму художнього мислення В. Стуса періоду «палімпсестів». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна. 2019. Вип. 21. С. 229 – 234.

21.Кононенко В. Символи української мови. Івано-Франківськ : Плай, 1996. 272 с.

22.Коцюбинська М. Стусове «самособоюнаповнення» (Із роздумів над поезією і листами В. Стуса). *Сучасність*. 2019. № 6. С. 137–145.

23.Коцюбинська М. Епістолярна творчість Василя Стуса. *Стус В. Твори: у 4 т. 6 кн.* Львів: Просвіта, 1994–1999. Т. 6 (додатковий). Кн. 2 : Листи до друзів та знайомих. 1997. С. 218–240.

24.Коцюбинська М. Образне слово в літературному творі. Київ : Вид-во АНУРСР, 1960. 188 с.

25.Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : Навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2008. 423 с.

26.Кравченко, Л. Райнер Марія Рільке і Василь Стус : особливості поетики. *Слово і час*. 2003. № 9. С. 35–43. URL: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/handle/123456789/173521>

27.Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. 416 с.

28.Кузьменко О. Художня інтерпретація дійсності в поезіях В. Голобородька та В. Стуса 1960-х – початку 1970-х. *Вітчизна*. 2020. № 3–4. URL: <http://www.studcon.org/mova-tvorchosti-vasylya-stusa>

29.Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. Київ, 2019. С. 635.

30.Линтвар О. Лінгвостилістичний аналіз художнього тексту як предмет наукового дослідження. *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах*. 2015. Вип. 32. С. 59–71.

31.Мацько Л., Сидоренко О., Мацько О. Стилістика української мови. Київ : Вища шк., 2003. 462 с.

32.Мельник В. Металінгвістична проблема двоголосся та діалогічних відносин у поезії В. Стуса. *Слово і час*. 2020. № 10. С. 32–36.

33.Москалець К. Страсті по вітчизні. *Людина на крижині*. Літературна критика та есеїстика Київ : Критика, 2019. 256 с.

34.Наливайко Д. С. Стиль напряму й індивідуальні стилі в реалістичній літературі ХІХ ст. Київ: Наукова думка, 1987. С. 3 – 42. (Індивідуальні стилі українських письменників ХІХ – початку ХХ ст.).

35.Новий тлумачний словник української мови: у 3 т.: 42000 сл. / уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. Київ : Аконт, 2003. Т. 1. 926 с.

36.Оліфіренко Л. В. Мовна естетика поезії Василя Стуса : дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Оліфіренко Леся Вадимівна ; Донецький національний ун-т. Донецьк, 2002. 273 с.

37.Оліфіренко Л. В. Функція антитези у ліричних творах В. Стуса. *Донецький вісник Наукового товариства імені Шевченка*. 2019. Т.17. С. 138 – 142.

38.Оліфіренко Л. Художнє порівняння як джерело поетичної експресії в поетичних творах Василя Стуса / *Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка*. Т. 26. Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім. 2009. С. 199–204.

39.Павлишин М. Квадратура круга : пролегомени до оцінки Василя Стуса. *Стус як текст* / Ред. та авт. передм. М. Павлишин. Мельбурн : Відділ славістики ун-ту ім. Монаша, 2019. С. 31–52.

40.Романько В. Андрій Малишко і Василь Стус : діалог так і не відбувся. *Дивослово*. 2019. №6. С.58–59.

41.Рубчак Б. І. Перемога над прірвою : Про поезію Василя Стуса/ *Сучасність*. 2019. №10. С.52 – 83.

42.Сверстюк Є. О. Василь Стус – летюча зірка української літератури *Відродження*. 2019. №12. С. 5 – 9.

43.Сверстюк Є. О. Постать Стуса над плином часу. *Василь Стус : Поет і Громадянин : Книга спогадів та роздумів* / упорядн. В. Овсієнко. Київ: Вид-во «Кліо». 2019. С. 439–445.

44.Славутич Я. Єдність душ: поезія Василя Стуса. *Твори у 5т. Т 3*. Київ-Едмонтон. 2019. С. 441-454.

45.Словник поетичної мови Василя Стуса. Рідковживані слова та індивідуально-авторські новотвори / уклад. Л. В. Оліфіренко. Київ: Абрис, 2003. 90 с.

46.Ставицька Л. О. Про паронімічну формулу «білий біль» у мові поезії В. Стуса. *Стилістика української мови: 3б наук, праць*. Київ, 2020. URL: <http://dspace.nbuu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/183657/07-Syuta.pdf?sequence=1>

47.Стус В. Палімпсести : Вибране. Київ: Факт, 2020. 432с.

48. Стус В. Вибране / В. С. Стус ; уклад. Д. В. Стус . Харків : Час читати, 2016. 540 с.
49. Стус В. Твори у 4-х т. і 6 кн. Т. 1. Кн. 1. Львів : Просвіта, 2019. 431 с.
50. Стус Д. «Палімпсести» Василя Стуса: творча історія та проблема тексту . *Твори : в 6 т., 9 кн.* Львів, 2020. Т. 3, кн. 1 : Палімпсести / упоряд., прим. та підгот. варіантів : Дмитро Стус. С. 5–22.
51. Стус В. С. Я обвинувачую. *Сучасність*. 2019. №23. С.44 – 47.
52. Сверстюк Є. Василь Стус – летюча зірка української літератури. *Блудні сини України*. Київ : Т-во «Знання» України, 1993. С. 212–220.
53. Стус В. Зібрання творів : у 12 т. /; редкол.: Д. Стус (голова) [та ін.] ; НАН України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка. Київ : Київська Русь, 2007. (Бібліотека журналу «Київська Русь»). Т. 1: Ранні вірші (сер. 1950-х – початок 1960-х рр.) ; Дело №13/БЕ 1339 ; Круговерть ; Вірші 1960-х років / упоряд., комент.: Д. Стус, А. Шацька. 2007. 560 с.
54. Стус В. Дорога болю : Поезії. Київ. Рад. пис. 1990 р. 222 с.
55. Стус Д. Василь Стус: програмні тексти, ілюстрації, пояснення, завдання, тести. *Усе для школи. Українська література..* Київ: АртЕк, 2001. 64 с.
56. Стус Д. В. Василь Стус: життя як творчість. Київ : Факт, 2005. 368 с.
57. Тарнашинська Л. Б. Українське шістдесятництво : профілі на тлі покоління: (історико-літературний та поетикальний аспекти) Київ: Смолоскип. 2019. 632 с.
58. Ткаченко А. О. Іван Драч. *Нові імена в програмі з української літератури*: Посіб. для вчителя / Упоряд. В. Л. Неділько. Київ : Освіта, 2020. С. 277– 294.
59. Хом'як І. М. Стилістична палітра поезії Василя Стуса. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. 2019. № 21. С. 91 – 101.
60. Яструбецька Г. Концепція збірки «Палімпсести» В.Стуса. Слово і Час. 2010. №9. С. 30-38.

61.Метафори в поезії Василя Стуса. URL:
http://shistdesjatnyky.blogspot.com/2012/11/blog-post_17.html

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стус В. Палімпсести : Вибране. Київ: Факт, 2020. 432с.
2. Стус Центр – Центр Василя Стуса. URL: <https://stus.center/>